

Şəhrivərin Onikisi

(Dörd bölümde)

««Kitabın İkinci Bölümündəkilər »»»

Milli Hökumət	2
Azərbaycan Milli Hökumətinin Elamiyəsi	2
Böyük Məsüliyyət Qarşısında	3
Tariyxi Bir Sənəd	4
Azərbaycanın Daxili Dövlət Rəisi İlə Təbriz Padiqanı	
Fəmandehi Arasındakı Qərardain Mətni	5
Təbriz Padiqanı Öz Əsləhəsini Yerə Qoydu	6
3-Cü Ləşgər Sərazlarının Q və Mütəvari Olmağii	6
Dünən Gecəki Atışmalar	7
Milli Hökumətin Müvəfəqqiyyətləri	7
Tariyxi Müvəfəqqiyyət!	7
Milli Dövlətin Qərarları	8
Təbrizdə Azərbaycan Dövlət Darülfünuni	8
Dil Həqqində Azərbaycan Milli Hökumətinin Qərarı	8
Yetim Və Sahabsız Uşaqların Tərbiyəsi Həqqində	9
Azadlığın Müdafiəsi Uğrunda (Fədai Təşkilati)	10
Xəlq Qoşunları	11
Misli Görünməmiş Bir Gün	12
Fəqət Topların Ağzından Çıxan Söz Həqiqətdir!	14
Maarif Sahəsində	17
Ölmək var, Dönmək yoxdur	18
Nəhzətimiz Və Dünya Siyasəti	20

İkinci Bölüm

Milli Hökumət

Firqəmizin göstərişi və Firqə sədrinin müstəqim rəhbərliyi ilə təşkil tapan Milli Hökumət həman gün işə başladı. Əyərçi hökuməti təşkil edən vəzirlərin hamısı dövləti işlərdə naşı və sabiqəsiz adamlar idilər, bunola belə onlarda olan səmimiyyət və fədakarlıq nəticəsində qarşıda duran müşğulata baxmadan, dövlət rəisi siyasi mə'lumatı və uzun müddət apardığı siyasi və ictimai mübarizələrdən aldığı təcrübələrinə istinadən öhdələrinə mühəvvəl edilən vəzifəni ləyaqət və şərəfətlə əncam verməyə başladılar.

Milli dövlət birinci qədəmdən özünü Firqə, Məclis və bəlkə ümum xəlq qarşısında məsul hesab etdiyi üçün Məclisə təqdim etdiyi proqramı özünə sərməşq qərar verib onun maddələrinin icrasına himmət sərf etməyə başladı.

Birinci növbədə dövlət təşkilatını müzür və fasid ünsürlərdən təmizləmək və bu təşkilatı xəlqin arzularını yerinə yetirmək vəzifəsinə uyğun bir hala salmaq lazım gəlirdi. Bu müşğul vəzifəni bir ya neçə gündə icra etmək olmazdı. Ona görə itmam-höccət olmaq şərtilə onlara xitabən aşağıdakı e`lamiyyənin intişarına lüzüm göründü:

Azərbaycan Milli Hökumətinin E`lamiyyəsi

Azərbaycan Məclis-Millisinin intixab etdiyi Azərbaycan Milli Dövləti İranın istiqlal və təmamiyyətini hiyf etməklə bərabər iş şüru etdiyini bu vasitə ilə bütün xəlqə e`lam edir.

Bu e`lamiyyə müntəşir olan gündən e`tibarən malikiyyət-xüsusi məhfuz olmaq şərtilə bütün Azərbaycanda olan dövlət idarələri təza hökumətin təhti-ixtiyarına geçdiyindən ümum dövlət məmurlarına öz vəzifələrini düzgünlük və sədaqət ilə əncam vermələri tapşırılır, və təza dövlətin əmrlərinə itaət edib onun dəsturu ilə rəftar edən karməndlər üçün münasib iş şəraitini vicuda gətiriləcək. İşləməkdən imtina edənlər isə kəmal-əhtiram ilə istədikləri yerə göndəriləcəklər.

Azərbaycan Milli Hökuməti xəlqin səadət və xoşbəxtliyindən ötrü qurulduğu üçün ümum xəlqi fəaliyyətə, düzlüyə, asayiş və əmniyyəti hiyf etməyə bir-birilə qardaşvari yaşamağa dəvət edir.

Əmniyyəti ixlal edən və xəlqin mal və canın, namus və həyatına təcavüz eləyənlər, həmçinin dövlət malına xəyanət əli uzadıb dövlət idarələrindən sui-istifadə edənlər və ya dövlət idarələrində xərabkarlıq, müsamiyə və öz vəzifəsində kütahlıq etmək kimi xainanə təşəbbüslər büruza verənlər isə xəlqin düşməni hesab olunub və millət və dövlət yannında nifrət və inzicar qazanmaqdan əlavə qanuni məhkəmə vasitəsilə mücazat ediləcəklər.

Hamıdan xəlqə və ölkəyə və Azərbaycanın gələcəyi yolunda ciddiyyət gözlənir, dövlət isə onun şəraitini vicuda gətirməyə çalışacaqdır.

Azərbaycan Milli Vəzirlər Heyəti eyn zəmanda Azərbaycanda məmuriyyətləri olan xarici dövlətlərin diplomasi nümayəndələrinə itila' verir ki, kəma-fissabiq onların beynəlmiləl qanunlar şəraitində olan həq və ixtiyarları kəmal-diqqət və əhtiram olunacaqdır. Həmçinin demokratik dövlətlərin ətbəlinin asayiş və əmniyyətini hiyf etmək yolunda Milli Dövlət heç bir fədakarlıqdan xuddarlıq etəmiyəcəkdir.

Bugundən e`tibarən dövlətə mütəəlliq olan mənqul və qeyri-mənqül əmval və həmçinin nəgd və cins və e`tibar Milli Dövlət ixtiyarına geçdikdən onların saxlamağına müvəzzəf olan dövlət məmurları keçmişdə verdikləri təəhhüd və qəbul etdikləri məsuliyyət üzrə onları hiyf və hərasət etməyə məcburdurlar. Bu əmvalı heiyfu-meyl edənlər ağır cəzalar ilə mücazat görəcəklər.

Artıq Azərbaycan Milli Hökuməti təhəqqüq tapmış, xəlqin iradəsilə Daxili Milli Dövlətimiz vicuda gəlib rəsmi surətdə xəlqimizin arzu və amalını icra etməyə başlamışdır. Xəlq isə öz Milli Hökumətinə var qüvvəsilə müsa'idet göstərib onun fəaliyyəti üçün münasib şərait vicuda gətirəməlidir.

Yuxarıda qeyd edidiyi kimi dövlət var qüvvəsilə əmniyyəti hifz etməyə çalışır. Ona görə xəlq üçün nigaran olmağa heç bir dəlil yoxdur. Hər kəs öz işinə məşğul olmalı, öz istədiyi kimi yaşamalıdır. Bazarı başlamaq, mədrəsələri təttil edib vəhşət və iztirab yaratmağın mənası yoxdur, hökumət öz bərənaməsini xəlqin ehtiyacatı üzərində qurmuşdur. Ona görə xəlqi narahat edən hadisələrə yol verilməyəcəkdir.

Təsadüfi hadisələrə isə çox tez bir zamanda xatimə veriləcək. Macərəcular, asayışı ixtilal edənlər saleh məhkəmələr tərəfindən mühakimə və şədiddir bir surətdə mücazat olunacaqlar.

Heç bir pis ittifaq düşməyəcək, heç kəsin hüququna təərrüz olmayacaqdır. Milli Hökumət nəzmiyyə idarəsini təza qüvvələr, vəsi' ixtiyarat ilə gücləndirmişdir. Hərçi-mərc və nəəmnliyə artıq meydan verilməyəcəkdir. Məxsusən mədrəsələrimiz həman sabiq proqramlarını təqib etməli, mühəssillərimiz var qüvvələrilə imtahanlara hazırlaşmalıdırlar.

Kəndlərdə və şəhəristanlarda isə ciddi surətdə işə başlanıb adi hal vicuda gələcək və dövlət məmurları Fədailərin geyri-məsul əşxasın dəxalti olmadan öz vəzifələrini əncam verməyə qadir olacaqlar. Fədai dəstələri intizam altına alınıb müəyyən mərkəzə tabə' olacaq və bu vasitə ilə hər bir sui-hadisə ehtimalının qabağı alınacaqdır.

Gedin çalışın asudə olun, millətimizin gələcəyi və səadətini təəmin etmək üçün qəbul etdiyiniz vəzifəni sədaqət və iyman ilə əncam verin. Dövlət ümum həmvətənlərdən bunu tələb edər.

O günlərdə Azərbaycan xəlqinin gələcəyi barəsində hər kəs bir cür düşünürdü. Hetta Firqəmizin rəhbərliyi sayəsində vicuda gələn Milli Hökumətə iki ürəkliklə də baxanlar var idi. Aşağıdakı məqalə o vəqt Firqə sıralarında çalışan bəzi mürəddəd rövşənfikirlərin nəzərindən bir nümunə olmaq üçün burada dərc edilir. Bu məqalə Azərbaycanın 79-cu nümrəsində «Novruz» isim-müstə'arı altında yazılmışdır.

Böyük Məsuliyyət Qarşısında

Dünənə kimi millətimizin zəlalətinə dövlət işlərini məsul tanırdıq. Dünən keçdi, daha dünənəki iş başında olan ünsürlərin əməliyyatını təqbih etməkdən xuddarlıq edilməlidir, onların nəcəvanəmrdana zülmələri, ehcafları xəlqimizin kasasını ləbərız edib nəticəsində Fədailərimiz dəstəsini vicuda gətirdi və az müddət zərfində hökuməti ələ alıb millətin dönəmz iradəsini isbat etdilər.

Buna görə də dünənəki şəxsiyyətləri təhqir, intiqad etməklə məmləkətimizin ümuratı həll olmayacaqdır.

Bugundən e'tibarən Azərbaycan öz Heyət Dövlətini və xəlqimizə rəhbərlik edən Firqə işçilərini millətin səadətine və onu düzgün yola aparmağa məsul tanırlar.

Azərbaycan dövlətinin qarşısında möhtərəm sədrimiz ağayi Pişəvərinin dediyi kimi böyük məsuliyyət durur!

Azərbaycanı bir mövqə' dövlətə tapşırırlar ki, onda əbədən asari-təməddün və təkamül yoxdur!

Şəhərlərimiz xəraba, kəndlərimiz verana, xəlqimizin yüzdə yüzü əsrimizədə olan ülum və sənaye'dən biybəhrə dirlər!

Belə bir mövqə'də Azərbaycan Millətinin həyatını Heyət-Dövlətə tapşırırlar. Buna görə dövlət çox böyük məsuliyyət altına gedir, aydındır ki, xəlqimizin ümid və arzusu təza dövlətə bağlıdır.

Azərbaycan xəlqini illər boyu Tehranın yaramaz ünsürləri soyub, çapıb, namusuna, malına təcavüz edib. Nəticədə beş milyonluq bir milləti biyxbər əz həmmə çiz saxlamışdılar.

Onlar öz nəqşələrində Napeleon Vaterloda yağışı unutmuş kimi millətin iste`mar idarəsini unudub nəticədə bu günkü şikəstə mə`ruz qaldılar.

Azərbaycan bir yaralı adam kimi müstəbidd cəlladların əlindən qurtulub sədiq, müşfiq bir təbibə möhtacdır. Onun yaralarının sağalmasına çox böyük fədakarlıq istəyir. Bu işə öhdədar olan fədakar şəxslər gecə-gündüz yorulmadan işləməlidirlər.

Millət böyük vəzifəni Azərbaycan Demokrat Firqəsinin möhtərəm sədri ağayi Pişəvərinin öhdəsinə qoyubdur.

Ağayi Pişəvəridə olan fəaliyyət, ciddiyyət, fədakarlıq bizi bu böyük əmrin əncamına ümidvar etməklə bərabər xəlqimizə səadətli bir gələcək indidən pişbinlik olur.

Ağayi Pişəvəri, sinnin çoxluğuna və vicudun zəif olmasına baxmayaraq zavvali millətini müdhiş uçurumdan nicat vermək vəzifəsini boynuna almışdır.

Biz bu fədakarlığı səmim qəlbədən ağayi Pişəvəriyə və xəlqimizə ki, belə bir iyid oğul cami`əyə təqdim edibdir təbərək etməklə bərabər onun müvəffəqiyyətini arzu edirik.

Bundan sonra ağayi Pişəvəri Azərbaycan Məclis-Millisinin qarşısında Azərbaycan Dövlətində vicuda gələn gələt işlər barəsində məsul olacaqdır.

Məclis xəlqimizin səadətini ağayi Pişəvəridən gözləməklə bərabər onun hər cür iştibahata , millətimizin əleyhinə əncam tapan işlərdə məsul tanıyacaqdır.

Buna görə rəis dövlət iki böyük məsuliyyət qarşısında vaqe` olub ki, hər ikisi də haizi-əhəmiyyətdir, birinci dəfə dövlət və vətən xainləri ilə ciddi mübarizə aparmaqdır. Bu parazitləri gərək təmam idaratdan tutub məhkəməyi Millinin əlinə tapşırınsınlar. İkinci isə millət qarşısında xəlqimizin səadətine məsul vaqe` olub illər boyu əsarət altında qalan millətimizi düzgün yola sövq etməlidir. Fe`lən bu iki böyük vəzifə Heyət Dövlətin qabağındadır, leykən himmət və iradə hər böyük məsuliyyətdən yüksək dir, kimsədə iradə və vətən məhəbbəti olsa böyük müşgülatı həll edə bilir. Heyət Dövlətdə olan iradə və ciddiyyət və sədaqət bizi müvəffəqiyyətə ümidvar edir. Bundan sonra biz qabaqdakı olan xainlərin əməliyyatını unudub, hal hazırda olan dövlətimizin əməliyatını qədəm bəqdəm tə`qib edəcəyik.

«Novruz»

Tarixi Bir Sənəd

21-Azərdə təşkil tapan Milli Hökumət iyirmi iki azərdə şəhərdə olan nizami, Polis və jandarm qüvvələrinin təklifini müəyyən etmək və bu işi sülh yolu ilə əncam vermək üçün, 21-Azərdə başlanan müzakirəyə idamə verdi.

Əvvəl polis onun dalınca jandarm qüvvələri qeyd-şərtsiz təslim oldular. Şəhrərbani məmurları Milli Dövlət tərəfindən tə`yin olunmuş yeni məmurların köməyi ilə şəhərin əmniyyət və intizamını hifz etməyə məmur oldular. Jandarmilər isə təmamilə xəl'-silah olunub idarələrini təhvil verməyə məcbur idilər.

Qoşun fərmandehi isə Tehrandan aldığı xainanə əmr üzərinə uzun müddət müqavimət göstərüb məsələnin qansız bir surətdə həll olunmasına rizayət vermirdi. Bu isə həm özünün həm də nizami əfradının məhv və izmehlalı demək idi. Çünki əyər iş atışma və cəngə münəcər olsaydı nizamiyyədə məhsür halda qalan min iki yüz nəfər sərbazdan bir nəfər də olsun diri qallmayacaq idi. O zəman üçüncü ləşgərin fərmandehliq vəzifəsini daşıyan sərtib Dirəxşani hər saat Tehrandan cəvab gözləyirdi. Nəhayət onun gözlədiyi cəvab pənşənbə günü axşam saat səkkizədə visül oldu. Bu cəvabda deyilirdi ki, əfsərlər ilə məşvərət edib padğanın təklifini onların nəzəri ilə müəyyən etmək lazımdır.

Bu cəvabın visulu ilə artıq sərbəst Dirəxşani ağır nizami məsuliyyətdən xilas olundu. Bundan sonra əyər qan tökülmüş olsaydı günahı onun öz boynuna olacaq idi, bu tələqrafın visulundan biyxəbər olmayan Firqə və Hökumət rəisi işin tez bir surətdə əncam tapmasını ciddi və qəti bir ləhn ilə tələb edirdi.

Doğrudanda əyər iş təxirə düşsəydi nəgəvar hadisələr üz verə bilərdi. Azadlıq düşmənləri məxsusən «Ərfə»-in barmaqçı ilə oynayıb, azərbaycanı qan dəryasına döndərmək istəyən sərhəng «Vərəhram» kimi xain ünsürlər böyük vətəndaş müharibəsi yaratmağa imkan tapa bilərdi.

Ona görə ağayı Pişəvəri ağayı Şəbistərinin iştirakı ilə məsələni bir an əvvəl qurtarmağa çalışırdılar, bununla belə danışıq 15-saat davam etdi. Qəti təsəmm tutmağa cəsəret edəbilməyən sərbəst Dirəxşani biləxərə öz təhti fərmanında olan əfsərlərdən bir neçəsini istəyib məsələni Onlar ilə ortalığa qoydu.

Sonra ağayı Pişəvəri əfsərlərin əksəriyyətini dəvət edib onlara qəziyyənin həqiqətini anlatdı.

Nəhayət saat səkkizyarım gün-ortadan sonra mə'ruf «Alaqapu » binasında tərəfeynin rizayəti ilə aşağıdakı qərardad tənzim və imza edidi.

Azərbaycanın Daxili Dövlət Rəisi İlə Təbriz Padigani Fərmandehi Arasındakı Qərardadın Mətni

Çün Azərbaycan daxili dövləti Azərbaycan Milli Məclisi tərəfindən Azərbaycanda əmniyyəti hifz etməyə məmur olmuşdur, aramışı hifz etmək nüqtyi-nəzərindən heçgünə suitəfahüm tövlid etməmək və qardaş qani tökməmək üçün üçüncü ləşgər fərmandehi ilə dəfəat ilə müzakirat və müşavirələr olmuşdu.

Bir neçə gün təbadül-əfkardan sonra biləxərə tarix 22-azər-mah sənəyi 1324-də pənşənbə günü saat səkkiz-yarım gün ortadan sonra timsar sərbəst Dirəxşani əsləhəni yerə qoymaq üçün müvafiqət və Təbriz padigani ilə həmkarlıq etməyə dayir və Azərbaycan Dövlət Heyəti ilə hövmə də e'lam edib aşağıdakı qərarın əqdine müvafiq olduğunu izhar etdilər:

1-Təbriz padigani tərəfindən ağayı timsar sərbəst Dirəxşani və Heyət Dövlət Daxili canibindən ağayı Seyid Cə'fər Pişəvəri tə'yin olub və şürot məşəruhəni imza etdilər.

2-Təbriz padigani əfradından heçəks dəsturi-sanəvi sadır olmayınca sərbəzxana mühəvvətəsindən xaric olmayıb və Daxili Dövlət onların vəsail-zindəganisini və onların maaşını fərəhəm gətirsin.

3-Silahların külliyyəsi anbarlarda cəm'avərlik olunub Azərbaycan Daxili Dövlət tərəfindən tə'yin olunmuş əşxasın mühafizəsində olmalıdır.

4-Ağayian əfsərardan hər hankısı öz məşqətülre'slərinə və ya digər nüqtələrə getmək meylləri olsa müsafirət edəbilərlər və Dövlət-Milli hazırdır ki, imkan və vəsil hüdudunda onların müsafirətini fərəhəm gətirsin.

5-Həmkarlığa mayil olan və azərbaycanın Arteş-Millisində xidmət etmək istəyən əfsərlər, təhlif və mərasim-sövgənd əncamından sonra dövlət Onları xidmətə qəbul edib və onların zindganlıq vəsiltərlərini təəmin edəcəkdir.

6-Üstvarlar və güruhbanlar və sayir əfrad-padigan mərasim-təhlif və sövgənd-vəfadarlıq əncamından sonra, əsləhələr onlara qaytarılacaq və öz sərbəzlik xidmətlərini idaməyə məşğul olacaqlar.

7-Bu qərardad iki nüsxədə təhiyyə olunub ağayı timsar sərbəst Dirəxşani Fərmandeh-Ləşkər 3-Azərbaycan və digər tərəfdən ağayı Seyid Cə'fər Pişəvəri Rəis Dövlət Daxili Azərbaycan tərəfindən imza edilib, mübadilə olunmuşdur.

**Üçüncü Azərbaycan ləşgərinin fərmandehi -Sərbəst Dirəxşani (imza)
Azərbaycan Daxili Dövlət Heyətinin rəisi -Seyid Cə'fər Pişəvəri (imza)**

Həman saat aşağıdakı e'lanı ağayı sərtib Dirəxşani Təbriz padiganına xitabən imza edib onun intişarını Milli Hökumətdən xahiş etdi. E'lan sübh saat 10-da intişar tapdı.

Təbriz Padigani Öz Əsləhəsini Yerə Qoydu

Təbriz padigani əfsər ərşədlərindən mütəşəkkil komisionda əxz olunmuş təsmimlər nəzərə qan tökmək və qardaş qırqını olmamaq üçün, itlafi nüfus-dövlət, tüccar və sayir şəxslərin əmvali dağılmamaq məqsədinə müvafiq dəstür verirəm ki, külliyi Təbriz padigani öz əsləhəsini yerə qoysun və sadır olmuş e'lamıyyəyə müvafiq rəftar etsinlər.

Üçüncü Azərbaycan ləşgərinin fərmandehi -Sərtib Dirəxşani (imza)

Buna baxmayaraq başda sərhəng Vərəhram olmaq üzrə əfsərlərdən bir neçəsi şəhərdə intizamsızlıq törətmək məqsədilə böyük bir xəyanətə mürtkib olub qərdadi icra etmək əvəzində Milli Hökumət nümayəndələrinin başlarını qatıb nizmiyyənin qapılarını açaraq sərbazlara evlərinə getmək fərmanı verdilər. Bu vasitə ilə gecə saat 12-də min iki yüz nəfər sərbaz və iki yüzdən ziyadə əfsər sərbazxananı qarət edib şəhərə dağıldılar. Əyər Fədai başçıları və Firqə üzvləri də qəflət etmiş olsaydılar şəhərdə böyük hərçi-mərc əmələ gələbiləcək idi, xoşbəxtanə Firqə və Hökumət vəziyyətə kamilən hakim olduqlarına görə bu hərçi-mərcin qabağı alındı. Lakin sərbazxanada olan bütün məlzumat bu vasitə ilə ortadan getdi. Bu cinayətkarlar hətta sərbazxananın qarətinə kifayət etməyib böyük əsləhə və nizami ləvazimatı məsələni müsəlsəl və radio və sayir şeyləri sındırıb xərab etmişlərdi. Bu hadisəni nişan verən xəbəri nümunə üçün buraya dərc edirik.

3-Cü Ləşgər Sərbazlarının Qaçmağı və Mütəvari Olmağı

Azərbaycan Milli Dövlət rəisi və 3-cü ləşgər fərmandehi mabeynində olan qərdadın ikinci maddəsində səriyən qeyd edilmişdi ki:

«Təbriz padigani əfradından heçəks dəstür sanəvi sadır olmayınca sərbazxana mühəvvətəsindən xaric olmayıb....»

Qərdad imza olandan sonra bilafasilə ağayani əfsəran sərbazxananı tərək edib, öz mənəzillərinə getdilər və sərbazlar da sərpərstsiz qalıb, bilatəklif sərbazxanadan qaçmağa şüru etdilər. Bədiyhi dir ki, bu xilaf əməl sərbazlıq məqamına tövhin olmaqdan əlavə mümkündür ki, şəhərin əmniyyətinə də əsaslı lətmə vırsın. Binaən-əleyh Heyət-Dövlət-Milli Azərbaycan bu əmrin aqibtindən cilovgirlik etmək üçün əmr verilmişdir ki, fəvri surətdə müəssir iqdamat olunsun və şəhərin əmniyyəti təəmin və hifz olunsun.

Elə təsəvvür vardır ki, bu pişaməd Mərkəzi Hökumətin dəstüründəki axirinci cümlənin nəticəsidir.

Dünən Gecəki Atışmalar

Dünən gecə şəhərin hər yerində kamil əmniyyət bərqərar idi və intizamət məmurları tərəfindən çox ciddi iqdamat olunub şəhərin əmniyyəti vicuda gəlmişdir. Dünən gecə bə'zi nüqtələrdə baş verən atışmalar fəqət şadəmanlıq nəticəsi idi ki, 3-cü ləşgərin müqaviməti qurtardıqına görə edilirdi.

Milli Hökumətin Müvəffəqiyyətlərinin Təsiri

Azərbaycan ruznaməsinin 23-azər nümrəsində bir qədər tərdid və mülahizə ilə (Unudulmaz Ləhzələr) məqaləsini yazanın Növrüz ismi ilə hökumətin götürdüüyü ciddi qədəmlər nəticəsində vicuda gələn əfkar-ümuminin təsirində iki gün sonra aşağıdakı məqaləni yazıb intişar vermişdir ki, rövşənfikirlərin və əfkari əmmənin təgyir və təhəvvülünü göstərmək üçün şayan diqqətdir.

Tariyxi Müvəffəqiyyət!

Azadixahlıq cibəhsi dörd gün əvvəl Firqəmizin müdəbbir, ciddi, fə'al rəhbərlərinin hüsn siyasəti nəticəsində fəteh çıxdığı həqqi həq sahibinə yetirdi. Xəlqimizin nehzətinə, azadixahlıq hərəkətlərinə gülən adamlar dörd gün bundan əvvəl Firqəmizin sınımaz qüdrətinə müsədif olmaqala bərabər həqiqətə kamilən iman gətirdilər ki, «Zülm ilə abad olan ev ədlilə bərbad olar.»

Əyər iş başında olanlar riyasət, sədəret mizlərini işğal edənlər bir az aqil, durəndiş olsalar, gerek bu tarixi hadisədən ibrət alıb bir daha zülm və ehcaf dövrəsinə dolanmasınlar. Firqəmizin əleyhinə aparılan zəhərli təbliğət büsbütün puça çıxdı. Bizləri məchul-əlhöviyə, şarlətan, eşərar adlandıran alçaqlar isə xəcələtliyindən xəlqin üzünə baxa bilməyirlər.

Fədailər dəstəsi münəzzəm surətdə şəhərə gəlib, aşubtələb adamların əldədici sözlərinə əldənmədən münəzzəm surətdə öz yerlərinə qayıtdılar.

Ev talamaq, bazar qarət etmək, xəlqin namusuna təcavüz etmək kimi Fədailərə nisbət verilən işlərdən əbədən şəhərimizdə bir kiçik əsar görülməmişdir. Bundan mə'idən biz Firqəmizin ciddi, müdəbbir rəhbərlərinə və Fədailər dəstəsinin iman və əqidəsinə ümidvar olmaqala bərabər möhtərəm sədrimiz ağayi Pişəvərinin bu sözünü heç vəqt unutmamışıq. O demişdir: «Bazar talalayanlar, xəlqin mal və namusuna təcavüz edənlər gerek Azərbaycan Demokrat Firqəsinin rəhbərlərinin və ə'zasının nə'sləri üstündən geçsinlər», yəəni madam Demokrat Firqəsində qüdrət var, kimse xəlqin canına və malına təcavüz edəbilməz.

Ağayi Pişəvərinin fəaliyyəti və bu dərin dəsturəti nəticəsində dir ki, dünyanı məbhut edən Azərbaycan nehzəti bu qədər məhərətlə əncam tapıb, nəticədə bir nəfərin belə burunu qanamadı.

İki gün ərzində ruznamə dəftərinə vasil olan təqdirnamələrin sayı iki yüzdən artıqdır. Xəlq səmim qəlbədən Fədailərin Azərbaycan Demokrat Firqəsinin ə'zasının qanuni və məhrəban əməliyyatından izhari təşəkkür edir.

Qışın bu musimində ayağında corabı olmayan bir Fədai 4550 tūmən pula əl vurmadan xüddarlıq edib onu sağlam surətdə öz məfövquna təslim etməyi, hələ dünyanın ən böyük inqilablarında da görünməmişdir. Biz öz Firqə üzvlərindən bu fədakarlığı soraq əldədən sonra böyük nehzətimizə iqdəm etmişik. Biz xəlqimizi nicət verməkdən ötrü var qüvvəmizlə canımızı fəda etməyə hazırlamışıq. Buna görə bizə aşubtələb adamların təbliğəti biəsər qalmaqla bərabər, müqəddəs məqsədimizi tə'qib etməyə daha da təşviq edir.

«Növrüz»

Milli Dövlətin Qərarları

21-Azərdən sonra Firqə hökumətə rəhbərlik etməyə başlayır və özünün tədbirlərini bu vasitə ilə həyata keçirir. Hamı bilir ki, jandarmaların zülm və cinayəti nəticəsində yüzlərcə kənd və şəhər zəhmətkeşləri zindanlara dolub orada taqətfərsa bir həyat keçirməkdə idilər. Hökuməti alan Firqə başçıları isə bu işə bir an xatimə verməli idilər. Hələ hökumət təşkil olmadan əvvəl Milli Heyət zəmanı belə çoxlu zindanılar Firqə köməyi ilə azad edilmişlərdi. Bununla belə yenə də zindanlar biyğünah zindanilər ilə dolu idi.

Bu əsəfvər hala xatimə vermək üçün, Milli Hökumət əffi-ümumi layihəsini tənzim edərək Məclis Millinin təsvibindən sonra bilafasilə onu həyata keçirdi. Bu vasitə ilə xain jandarm və polis cəlladlarının qurbanlıqları xilas olaraq həyata qədəm qoydular.

Milli Hökumətin altı ay müddətində gördüyü işlər barəsində ağayi Pişəvərinin Məclis Milliyyə verdiyi güzarişləri dərc etmədən əvvəl, nümunə olmaq üçün Milli Hökumətin bir gündə e'lan etdiyi uç qərarı buraya dərc edirik:

Təbrizdə Azərbaycan Dövlət Darülfununi Təşkili Həqqində Azərbaycan Milli Hökumətinin Qərarı

Millətimizin arzulrını və Azərbaycan Milli Konqresinin qərarlarını nəzərə alıb Milli və mədəni tərəqqimizi təmin etmək üçün Azərbaycan Milli Hökuməti üzümüze gələn dərs ilindən vətənimizin mərkəzi Təbriz şəhərində Azərbaycan dövlət darülfununun təşkilini zəruri saydığı üçün aşağıdakı qərarı qəbul edir.

1-Azərbaycanın Maarif Vizarəti, darülfununun təşkili üçün lazım olan büdcəni tənzim edib bir aya qədər Heyət Dövlətə təqdim etsin.

2-Azərbaycan Dövlət Darülfununi hələlik uç fakültədən ibarət olmalıdır. 1)-Tibb fakültəsi, 2)-Fələhət fakültəsi. 3)-Pədaqoji fakültəsi, ki, buda Tarix və Dil, Ədəbiyyat, Fəlsəfə, Hüquq, Riyaziət şö'bələrindən təşkil tapmalıdır.

3-Maarif Vizarəti on gün müddətində Azərbaycan Darülfununu üçün lazım olan binani seçib Heyət Dövlətə iltifa' verməlidir.

4-Azərbaycan Maarif Vizarəti indidən darülfununun ustadlar heyətini seçməyə və darülfunun üçün Azərbaycan dilində elmi vəsait hazırlamağa başlamalıdır.

Azərbaycan Milli Hökumətinin Baş Vəziri «**Pişəvəri**»

Dil Həqqində Azərbaycan Milli Hökumətinin Qərarı

Xəlqimizi dövlət dəstgahına yaxınlaşdırmaq və ümumun ehtiyacatını sadə bir surətdə anlamaq və həmçinin Milli Dili və Milli Mədəniyyətimizin tərəqqi və təkamül yollarını təmizləmək üçün Azərbaycan Milli Hökuməti özünün 16-dei tarixi cəlsəsində aşağıdakı qərarı qəbul etmişdir.

1-Bu gündən e'tibarən Azərbaycanda, Azərbaycan Dili Rəsmi Dövlət Dili hesab olunur. Dövlətin qərarları və rəsmi e'lanlar, həmçinin Xəlq Qoşunları hissələrinə verilən fərmanlar və qanun layihələri mütləqən Azərbaycan Dilində yazılmalıdır.

2-Bütün idarələr (dövlət, Milli, ticarət və ictimai) öz işlərini Azərbaycan Dilində yazmağa məcburdurlar. Bu dildə yazılmayan dəftər və mədarik rəsmi hesab olunmaıcaqdır.

3-Məhkəmələrdə işlərin cərəyanı təmami ilə Azərbaycan Dilində aparılmalı və bu dili bilməyənlər üçün mütərcim tə'yin olunmalıdır.

4-Azərbaycanın bütün idarə, müəsisə və ticarətxanalarının tabloları mütləqən Azərbaycan Dilində yazılmalıdır.

5-Rəsmi iclaslar və yığıncaqlarda, süxənranlıq və müzakirə Azərbaycan Dilində olmalıdır.

6-Azərbaycanlı olmayıb başqa dil ilə danışanlar və ümumi dövləti idarələrdə xidmət edənlər Azərbaycan Dili ilə yazıb -oxumağı və danışmağı öyrənəməlidirlər.

7-Maarif vizarəti idarə məmurlarını Azərbaycan Dili ilə aşına etmək məqsədi ilə ayrı dillərdən sıvayı, onlar üçün idarələrin cənbində böyükklər üçün məxsus kilaslar açmalıdır. Bu kilaslarda hazır olanların iş müddəti bir saat azalmalıdır.

8-Azərbaycanda yaşayan başqa millətlər öz işlərini öz ana dillərində aparmağa həqlidirlər. Leikən onlar öz rəsmi e'lanları və yazılarında öz Milli dilləri ilə bərabər Azərbaycan Dilini, rəsmi dövləti dil olaraq, işlətəməlidirlər.

9-Azərbaycanda yaşayan xırda millətlərin xüsusi Milli məktəblərindəki tə'lim öz ana dillərində olduğu halda, Azərbaycan dilinin də tədrisi məcburidir.

10-Azərbaycan Milli Hökuməti maarif vəzirinin məktəblərdə dərslərin Azərbaycan Dilində olması haqqındakı qərarını təsvib və təyiş edib, mədrəsələrin Milli Dilə keçməsinə bütün müəllim və müəllimələrə bir Milli vəzifə kimi tapşırır.

Azərbaycan Milli dövlətinin baş vəziri « Pişəvəri»

Yetim və Sahabsız Uşaqların Tərbiyəsi Haqqında Azərbaycan Milli Hökumətinin Qərarı

Qərnlər boyu dəvam edən istibdad rejimi və çürümüş irticai vəziyyətin yaratdığı şərait mucibincə millətimizin istiqlalını və gələcək nəsilmizin əsasını təşkil edən uşaqlarımızın mühüm bir hissəsi yetim və sərperəst qalıb insanlığı təhqir edən fəlakət və dilənçilik halında küçə və xiyavnlarda aclıq və libassızlıq və cür-bəcür naxoşluqlar vasitəsilə xəzəl kimi saralıb və məhv olub getməkdədirlər.

Azərbaycan Milli Hökuməti xəlqin istifadə və səadətini və həmçinin gələcək nəsilin təməddün və səhhət cəhətindən tərqqisini təəmin etmək üçün bu acı hala bir an əvvəl xatimə verməyə iqdəm edib, yetim və biykəs cəvanları küçələrdən yığıb tərbiyə etmək üçün aşağıdakı qərarı qəbul etmiş və onun tezlik ilə icra edilməsini lazım görmüşdür.

1-Məclis Milli rəisinin ictimai sədarəti altında maarif və səhiyyə vizarətinin nümayəndələrindən Azərbaycanın xeyirxah və millət sevən şəxslərindən ibarət bir heyət intixab edilməli, yetim və bisərpəst uşaqların tərbiyəsi yolunda ciddi və əməli tədbirlər görmək, onun öhdəsinə qoyulmalıdır.

2-Üçdən 14 yaşına baliğ olan və bisərpəst qız və oğlan uşaqlarını tərbiyə etmək üçün birinci növbədə Təbriz şəhərində iki qız və iki oğlan tərbiyəxanası təsis olunmalı və ayrı şəhərlərdə də bu müəsisələrin misli vicuda gətiriləməsi üçün müqəddimə vəsaili təhiyə etəməlidir.

3-Üç yaşından aşağı olan səğirləri saxlamaq və onların həyatını təəmin etmək üçün Səhiyyə vizarəti vasitəsi ilə pərvəriş evi daha təsis olunmalıdır.

Qeyd-Maarif vizarətinin təsis etdiyi yetimlər məktəbində 400 fəqirin təhsil və tərbiyəsinə imkan verilməli, Səhiyyə vizarətinin səğirlər pərvərişgahında 100 nəfərə baliğ körpə qəbul edilməlidir.

4-Səhiyyə və Maarif vizarətxanaları bu müəssisələrin büdcəsini on günə qədər tənzim edib və Dövlət Heyətinə təqdim etəməlidir.

5-Məclis Milli rəisinin iftixari riyasəti altında təşkil edilən Heyət (xeyriyə əncüməni) xeyrixah, insaniyyətpərvər və maarif sevən insanların köməyi ilə ənanə toplayıb bütün yetim, beçara və sahasız uşaqları, həmçinin ayery mədrəsələrdə təhsil edən yoxsul uşaqların təhsil və tərbiyə vəsaylını hiə etəməlidir.

6-Azərbaycan Maarif vizarəti nəzdində təşkil olunan Azərbaycan əncümən-xeyriyəsi Azərbaycanın bütün şəhər və qəsəbələrində öz şö'bəlrini təşkil etməyə çalışmalı, xeyrixah insanların köməyi ilə fəqirlik və beçaralığa xatimə verilməlidir.

7-Azərbaycan əncümən xeyrihs cəvan nəsili fəlakətdən xilas etmək və onun tə'lim və tərbiyəti yolunda böyük ənanələr verən və digər köməklər göstərən əşxasın adların ruznamələr vasitəsilə müntəşir edib, millət namına onlardan qədirdanlıq etəməlidir.

8-Azərbaycan Milli Hökuməti bütün həmvətənləri, millət üçün nəng və ləkə olan dilənçilik ilə ciddi mübarizə aparmağa də'vət edir və azəraicanın böyük adı və şərəfli şöhrətini xələdar edən belanın çox tez bir zəmanda rəf' edilməsi yolunda Milli Hökumət hamıdan himmət tələb edir.

Azərbaycan Milli Hökumətinin Baş Vəziri «Pişəveri»

Azadlığın Müdafiəsi Uğrunda « Fədai Təşkilatı »

Firqəmizin düzgün siyasəti nəticəsində, cüzi məhəlli təsadümlərdən başqa, demək olar ki, hökumət qan tökülmədən irtica'i qüvvələrin əlindən çıxıb millət əlinə geçdi. Bu, özü-özəlüyündə böyük bir müvəffəqiyyət idi ki, Firqə öz təşkilatı altına almaqla onu hədəfə doğru sövq etməklə əncam verdi. Vəli bu kifayət etməzdi. Alınan azadlığı saxlamaq, ondan xələqin səadəti yolunda istifadə etmək lazim idi.

Firqə başçıları çox yaxşı bilirdilər ki, Fədailərin zərbşəsti nəticəsində susmağa məcbur olan mürtəce'lər rahat durmayıb, xələqi öz halına qoymayacaqlar. Bundan əlavə nehzət sadə dövləti bir təbəddülatdan ibarət olub qalmayacaqdı. Ondan xələq iqtisadi tədbirlər gözləyir və öz səadətini təəmin etmək üçün ondan ümidlər gözləyirdi. Bu işə mütəməkin adamların, məxsusən o günə qədər irtica'i rejimin sayəsində xələqin qanını sorub sərvət və saman sahibi olan müftəxorların xoşlarına gələn bir iş dəgil idi.

Bundan əlavə hökumət xələqin əlinə geçməklə, bu vəqtədək Azərbaycan naminə daxilədə və xaricədə müvəffəqiyyət qazanıb böyük siyasi və iqtisadi istifadə edən tüfeyli ünsürlərin tukanları bu vasitə ilə bağlanmış olurdu. Onlar bir daha Azərbaycan adından istifadə edərək özlərini dövlət idarələrinə və ya Məclis Şurayı Milliyyə təhmil edə bilməyəcəkləridi. Nəhayət dərəbəyliyin ən qaba və ən vəhşiyana tərəzi ilə rəftar edən boynu yoğun ərbablar-Zülfqari, Yəmin-Ləşgər və geyrləri kimi xələq cəlladları nehzət nəticəsində təsəllüt və iqtidarlarının əldən getməsini hiss etməklə rahat dormayacaqlaridi. Bundan başqa Azərbaycan nehzətinin bütün irana sirayət etməsindən vəhşətə düşən Tehran mürtəce'ləri və onların ərbabları işə rahat oturmayıb, azərbaycanın daxil və xaricində olan qara irtica' vəsilələrinin bizim əleyhimizə təhrik etməkdən müzayiqə etməyəcəkləridi. Bunların hamısını Firqə rəhbərliyində çalışanlar və Milli Hökumət nəzərdən uzaq tuta bilməzdi. Ona görə Milli Hökumət təşkil olunan gündən Fədai dəstələrini intizama salıb onlardan münəzzəm və mütəşəkkil bir qüvvə vicuda gətiriləməsi məsələsi meydana çıxdı.

Nehzətin başlanğıcında Fədailər gönüllü olaraq öz libas və öz xərci ilə silah götürüb meydani mübarizəyə qədəm qoymuşdular. Əyər bina olsaydı onlar öz yerlərində müsəlləh halda yaşayıb istənilən vəqt yardımdan ötrü hazır olsunlar, iş o qədər çətin olmazdı. Leikən alınan azadlığı saxlamaq üçün sərhədlərimizi möhkəmləndirmək və şəhərlərdə münəzzəm vahidlər saxlamaq lazim idi. Buna görə Milli Hökumət Fədailəri iki qismətə təqsim edərək, bir qismətə icazə verdi ki, öz yerlərində müsəlləhh halda işlərinə məşğul olsunlar. O birisi qismətini də münəzzəm vahidlərə təqsim edərək

yuxarıda deyilən məqsud üçün öz ixtiyarında saxladı. Bu isə o günkü şəraitdə çox müşğul bir iş idi. Yeni təşkil tapmış dövlətin sandığına da Tehran Hökuməti bir şey qoymamışdı. Get-gedə şiddətlənməkdə olan qış paltarsız, başmaqsız və azuqəsiz Fədaie qarlı səngərlərdə mübarizə imkanı verməyəcək idi. Milli Hökumət Firqəyə dayanaraq bu müşğülü də rəf etmək üçün ciddi qədəmlər götürdü. O günə dək tətil olan karxanaları işə saldı. Qəhrəman kargərlərin himməti sayəsində xarüqula'də bir surətdə Fədaie lazım olan paltar, başmaq və azuqə təhiyə edilib cibhələrə göndəridi. Bu tərifi ilə çox az bir zəmanda çətə və partizan halında olan Fədailər müsəlləh qoşun halına gəlib, azadlığı müdafiə etməyə başladı.

Nəhzətin başaşladığı vəqt Mərağa, Sarab, Ərdəbil, Mərənd, Xoy, Təbrizdə fədakarlıq edən Fədailər, bu gündən sonra təcübli münəzzəm surətdə təşkil olunub azadlığımızı təhdid edən irtica'i dövlət qüvvələrinin qarşısına göndəridilər.

Bu vasitə ilə Zəncan və Sayın-qala cibhələri vicuda gəldi.

Bu iki cibhədə hənuz yaxşı paltar, silah və yaxşı azuqəyə malik olmayan Fədaie qəhrəmanlar, dişdən dırnağa qədər müsəlləh olan dövlət qüvvələri ilə vuruşmaya hazırlanıdılar. Onların ruhiyələri fəvqələdə qüvvətli və yüksək idi. Hər saat Tehran və Həmədanı işğal etmək üçün icazə istəyirdilər. Əyər o günlərdə ümumi və siyasi vəziyyət icazə vermiş olsaydı, həmin ayaqyalın, yarı ac və yarı çiplaq Fədailərimiz Tehranı asan vəchilə işğal edəbilərdilər. Fədailərimizin Zəncana vürudu nəticəsində idi ki, Tehran mürtəce'ləri çəmdanlarını bağlayıb amerikağa doğru qaçmağa başlamışlar. Fədailərimiz Zəncan və Sayın-qala cibhəsində iki tərəfli mübarizəyə məcbur olmuşdurlar. Zəncanda böyük qüdrət və nüfuza malik olan Zülfqari, ərkan-hərb rəisi «Ərfə»-dən aldığı əsləhə və mühümmat vasitəsilə əleyhimizə böyük bir cibhə təşkil etmişdir. Rizaxan rejimi sayəsində sərvət və samana yetişən «Əsləhədarbaşı» və sayir parazitlər də ona kömək edirdilər. Sayın-qalada isə oranın rişəli feodali hesab olunan «Yəmin Ləşgər»-i təchiz edib əleyhimizə qalldırılmışdılar. Bulardan əlavə qərədəğda illər boyu qaçaqçılıq ilə ömür sürən xanlar da silah götürüb nəhzətimizi boğmağa təşəbbüs etməkdə idilər. Milli Hökumət isə özünə müxalifət edən qüvvələrin qarşısında fəqət Fədailərin əsləhəsinə dayanırdı. Bu isə iştibah dəyidi, dərin azadixahlıq hissi ilə müccəhhəz olan Fədaie dəstələri qabağa çıxan çətinliklərə baxmayaraq e`cazkarane bir surətdə bütün qüvvələri əzib meydandan çıxartdı, bu vəsilə ilə azadlığımızı təəmin olundu.

Fədailərin göstərdiyi qəhrəmanlıq, xəlf arasında onlara nisbət böyük məhəbbət tövliid etməklə bərabər onların silahının səsi nə tək daxili mürtəce'ləri, bəlkə iranda olan bütün irticai ünsürlərin ümidini məhv edib onları susmağa vadar etdi. Fədaie təşkilatını vicuda gətirən başçıların ümumiyyəti Firqə üzvləri olduqlarını yazmışdıq. Bu qəhrəman demokratların öz işlərində göstərdikləri fədakarlıq həqiqətən qəbil təqdirdir. Məxsusən onların Milli Hökumətin əmrini ciddiyyətlə yerinə yetirib şədid bir surətdə intizama tabe olmaları qeyd edilməlidir. Fədaie başçıları indi Azərbaycan xəlfinin ən sevməli evladları hesab olunurlar. Xəlfinq Fədailərə olan məhəbbəti onların maddi vəziyyətlərini yaxşılaşdırmaq məqsədilə onlara verilən hədiyyələrdən qiyas etmək olur. Bu böyük hədiyyələrə iftixarən iştirak edənlərin sayı altı mindən ziyadədir. 7-yaşındakı uşaqdan, 70-yaşındakı qocalara kimi istər arvat, istər kişi müsabiqə edərcəsinə yağış kimi hədiyyə yağdırmaqda idilər. Bu isə Azərbaycanın iftixarlı tarixinin ən həssas fəsillərindəndir.

Xəlf Qoşunları

Biz irandan ayrılmaq fikirində olmadığımız üçün rəsmi qoşun və vizarət cəng təşkil etmək istəmirdik. Ona görə də qoşun işi ilə məşğul olan vizarətxananın adını vizarət cəng qoymadıq, xaricə vizarəti kimi hərbi vizarətimiz də yox idi. Lakin azadlığı müdafiə və mühafizə etmək üçün Milli bir Qoşun vicuda gətirməmək də olmazdı. Ona görə Milli Hökumət təşkil tapan kimi Xəlf Qoşunları təşkil məsələsi də meydana çıxdı. Əvvəl belə bir fikir var idi ki, Milli Qoşun davtələbanə təşkil olunsun, sonra xəlfinq azadlığa olan əlaqəsi və cəvanlarımızın nizama olan həvəsini nəzərə alıb Milli vəzifə üsulunu qəbul etdik.

Boş əlilə qoşunu təşkil etmək şayəd asan nəzərə gəlsin və bununla belə biz bu işi görməyə müvəffəq olduq. Hər bir işdə sür'ətə mö'təqid olan Firqəmiz qoşun təşkilində də ıldırım surətilə hərəkət etdi.

Qoşunumuzun şərəfli tarixi 18-Bəhmən 1324-dən başlanır. Bu tarixdə ağayi Pişəvəri özünün «Hamıya, hamıya, hamıya» ünvanlı müraciətənaməsilə cəvanlarımızı milli vəzifədə şirkət etməyə də'vət etdi, həman Xəlv Qoşunları həqqində Milli Hökumətin qərarı sadır oldu. Bu qərar üzərə Məclis Millimizin sabıqən təsvib etdiyi qanun icrayə qoyulmağa başladı. Məclis Milli isə 30-Azər yəəni Milli Hökumət təşkilindən 9-gün sonra bu qərarı qəbul etəmişdi. Qərarın icrasının təxiri bir para siyasi müləhizələrdən idi. Firqə və Milli Hökumət istəmir ki, qoşun təşkililə iftiraçı düşmənlerin əllərinə bahana versin. Get-gedə mübarizənin dayirəsi genişlənilib Tehəran Hökumətinin fişari əleyhimizə artdığı üçün, özümüzün daha ağır mübarizəyə hazırlamalılı olduğumuzdan, böyük qədəmi fəqət 18-Bəhməndə götürməyə məcbur olduq. Xəlv Milli vəzifə çağırışını çox sevincilə istiqbal etdi.

Maarif sahəsində çalışan cəvanlarımızın ehsasatından bir nümünə olmaq üzərə Milli Vəzifə e'lanı münasibəti ilə verilən mitinqin xəbərini buraya dərc edirik:

Misli Görünməmiş Bir Gün! Xəlv Milli Nizam Xidmətindən İstiqbalı Necə Oldu?

Dünən Azərbaycan Xəlv Qoşunlarının bir gün əvvəl nəşr etdiyi Milli Nizam fərmanı Təbriz tarixində Səttarxan və Bağırخان nehzətindən sonra misli görünməmiş bir tərz ilə Təbriz xəlv tərəfindən qarşılandı.

Milli Hökumət tərəfindən nəşr edilmiş olan qanun və qərarı bütün xəlv kütlələri böyük səmimiyyət və ehsasat ilə istiqbal etdilər.

Havanın namüsaidliyinə, qar yağmağa və soyuğa baxmayıb əvvəldən hazırlıq görülmədən Xəlv Qoşunları çağırışına görə bir böyük mitinq təşkil edidi.

Sübh saat 9-da bütün mütəvəssitə mədrəsələrinin mühəssilləri Milli Hökumətin qərarını istiqbal etmək üzərə öz məxsus bayraqları ilə nizam vəzifə idarəsinə getdilər. Orada Xəlv Qoşunlar Vəziri ağayi Kaviyan, ağayi Biriya və nizam vəzifə idarəsi işçiləri tərəfindən qarşılandılar.

Maarif vəzirimiz ağayi Biriya çox həyəcanlı və müəssir olan nitqində maarif işçiləri, mühəssil və müəllimlərin göstərdikləri bu səmimanə ehsasatdan təşəkkür edərək yekşənbə günündən e'tibarən davtələbləri nizam vəzifə idarəsində ad yazdırmağa də'vət etdilər.

Ağayi Biriyanın nitqindən sonra mühəssillər tərtib ilə öz mədrəsələrinə qayıtdılar. Bu heində kargərlər, əkinçilər və başqa siniflər tərəfindən təşkil edilmiş mü'əzzəm bir mitinq xəbəri nizam vəzifə idarəsinə çatdı.

Bu mitinq oğlanlar danışsərəsi qabağındakı vəsi' meydanda təşkil tapmışdı.

On minlərcə nümayişçi meydanı işğal etmişdilər. Ağ parçalar üzərinə qızıl və qara xətlər ilə qeyd edilmiş:

Azərbaycan Milli Hökumətini hifz etmək üçün hami Milli Orduya!

Vətənimizin difası üçün hər zəman hazırıq!

Yaşasın Azərbaycan Xəlv Qoşunları!

Yaşasın Milli Dövlətimiz və onun Milli Ordusu!

Azərbaycan cəvanları silah altına girəməyi özlərinə iftixar bilirlər!

Şuarlar meydanının hər səmtində gözə çarpmaqda idi. Mitinqdə Azərbaycanın qəhrəman anaları olan qadınlar da şirkət etmişdilər.

Saat 11-də ağayi mir Rəhim Vilai şəhər komitəsi məsulu və Milli Məclis katibi tərəfindən mitinqin açılışı e'lam edidi və sonra maarif vəziri ağayi Biriya coşğun və hərəətli bir səslə aşağıda göstərdiyimiz nitqi irad etdilər:

Azərbaycan odlar, alovlar ölkəsi illər boyu əsarət zənciri altında yaşayıb, onun anaları və bacılarının namusu ayaqlar altında tapdalanamdan sonra 21-Azərdə yaratdığı qiyam nəticəsində əsarət zəncirlərini qırdı.

21-Azərdə Azərbaycan qızları və qadınları da canu- dil ilə şirkət edib Milli Hökuməti yaratdılar. Necəki hər yerdə Milli Hökumət qurulub o hakimiyyəti gərək xəlq hifz etsin və öz Milli Hökumətini, məmləkətini də xainlərdən və düşmənlərdən müdafiə eləsin.

Əziz qardşlar Azərbaycan xəlqi də öz hakimiyyətini hifz etmək üçün Azərbaycan Xəlq Qoşunları vəzirliyinin fərmanına görə davtələbanə Xəlq Qoşununa varid olacaqdır.

Qoy biz düşmənlərimizə sabit edək ki, biz Azərbaycan xəlqi öz poladdan möhkəm sinələrimiz ilə Milli ölkəmizin sərhədlərini hifz edəcəyik.

Qoy bütün domokrasi millətlər bizim bu Milli və böyük fədakarlığımızdan xəbərdar olsun.

Qoy bizim azadlıq həsrəti ilə çırpınan sinəmizdən çıxan alovlar düşmənlərimizi və Tehran mürtəcə hökumətini zəlzələyə gətirsin.

Əziz qardaşlar, bacılar, maarif işçiləri, müəllim və mühəssillər! Mən necəki Azərbaycanın namuslu və fədakar bir oğlu kimi öz Milli Bayrağımızın önündə and içirəm ki, vətənimə xidmət edəm. Mən sözüümü qurtarırkən deyirəm:

Yaşasın Milli Hökumətimizdən püştibanlıq eləyən Azərbaycan Demokrat Firqəsi və onun rəhbərləri!
Yaşasın Azərbaycan xəlqinin qurduğu hakimiyyət!
Yaşasın xəlqimizin iradəsini təmsil edən Məclis Millimiz!
Yaşasın öz vətəninə düşmənlərdən hifz eləyən və tarix boyu öz şücaət və şərəfini dünyaya göstərən qəhrəman Azərbaycan xəlqi!

Ağayi Birinin söylədiyi atəşin nitq mütəvali alqışlar və hurra səsləri ilə qət' edilirdi.

Nitqi gurultulu alqış və hurra səsləri tə'qib edəndən sonra ağayi Vilai, Azərbaycan Demokrat Firqəsi sədr müavini, ağayi Badəkanın nitq edəcəyini e'lam etdi və ağayi Badəkan xəlqin həlhələsi arasında belə bir nitq söylədilər:

Azərbaycanın əziz kargər, əkinçi, müəllim və başqa cəvanları:

Hamımızın yadımızdadır ki, həmişə nizam xidməti eləməyə çağırırdılar. Bu gün Milli Hökumətin verdiyi çağırışı sayəsində bura yığışanlar nişan verirlər ki, millətimizin nə qədər öz istiqlal və müxtariyyətindən difa' etməyə əlaqəsi vardır. Odur ki, mən Azərbaycan Demokrat Firqəsi Mərkəzi Komitəsi adına sizlərin göstərdiyiniz bu ali ehsasatdan ötrü təbrik edirəm.

Əziz və möhtərəm cəvanlarımız bütün demokrat millətlər azad, şərəfət və iftixar ilə yaşamaq üçün fədakarlıq edib və qurbanlıqlar vermişlər. Biz əminik ki, bizim cəvanlarımız vətən xidmətinə əlaqə ilə hazır olurlar, onlar da gələcəkdə başqa diri millətlər kimi başı uca və iftixar ilə yaşayacaqlar.

Bu səmimi ehsasat ilə ki, Milli Hökumətimizi, Milli Məclisimizi və Milli Firqəmizi istiqbal edirsiniz, Milli Hökumətimiz, Milli Məclisimiz və Milli Firqəmiz sizə qövl verir ki, sizi gələcək mütəməddin və müasir millətlər səviyyəsinə yüksəltmək yolunda baş və can ilə fədakarlıq etsin.

Yaşasın azad vətənimiz və Milli Hökumətimiz!
Yaşasın Azərbaycan cəvanları!

Ağayi Badəkandan sonra ağayi Dibaiyan Milli Məclisin Heyət Rəisə tərəfindən Milli Məclisin rəisi ağayi Şəbistəri naminə mitinqdə iştirak və ibraz ehsasat edənlərdən təşəkkür etdilər. Ondan sonra Milli Qoşunlar Vəziri ağayi Kaviyan iştirak edənlərin həlhələ və alqışları arasında Milli Hökumət və Milli Qoşunlar Vizarəti naminə hökumətin təsminindən bu cür səmimiyyətlə istiqbal edən xəlqimizdən təşəkkür edib və onları sabah nizam vəzifə idarəsində Milli Qoşun sıralarına girmək üçün ad yazdırmağa də'vət etdilər.

Mitinq saat 12 təmamda sona yetişdi.

Müxbir

Həmin milli vəzifə çağırışı munasبتlə də'vət olunan ziyafətdə aparılan cərəyanı da o gün xəlqimizin və Firqə rəhbərlərimizin ehsasatından bir nümunə olmaq üçün şayan- təvəccəh olduğundan buraya dərc edilir:

Ağayi Pişəvərinin Milli Nizam İdarəsində Milli Nizam Xidməti Həqqində Söylədiyi Nitqin Xulasəsi « Fəqət Topların Ağzından Çıxan Söz Həqiqətdir! »

Dünən Milli Qoşunlar Vəzirliyi tərəfindən Milli Vəzifə idarəsində, Azərbaycanda milli vəzifə çağırışı münasibəti ilə bir cəşn məclisi tərtib edilmişdi. Bu məclisdə, Məclisin Rəisi, Milli Hökumətimizin baş Vəziri, vəzirler və şəhərin müxtəlif təbəqələrinin nümayəndələri şirkət etmişdilər. Bundan başqa Yuqoslav mətbuat nümayəndəsi də məclisdə şirkət etmişdi. Sehər saat 9-yarımda Milli Məclisin rəisi ağayi Şəbistəri məclisi açaraq Milli Hökumətimizin Baş Vəziri ağayi Pişəvəriyə söz verdilər. Ağayi Pişəvəri aşağıda xulasəsini nəşr etdiyimiz nitqi söylədilər:

Mən elə fikir elirəm ki, bu böyük qədəm ki, bizim Milli Hökumətimiz götürüb bizim azadlığımızı və gələcək səadətimizi təmin eləmək üçün böyük bir təzmin dir. Biz öz milli azadlığımızı mühafizə etmək üçün böyük mütalilələr və mübahisələrdən sonra bu nəticəyə gəlib çıxmışıq ki, azadlığı xəlq gərək öz qüvvəsilə saxlasın. Xəlqin əyər öz qüvvəsi olmazsa azadlıq muft və zəhmətsiz də verilsə onu saxlamaq olmaz.

İndi bizim nehzətimizin iranda böyük təsiri olmuşdur, lakin mümkündür ki, bu anı bir təsir olsun. Biz bu kimi təsirlərə özümüzü dilxüş edəbilərik. Hər halda xəlqə bir böyük ittika layzimidir. Bu da, Milli Qoşundan ibarətdir. Xəlqimiz öz azadlığını hər şəkildə olur olsun fəqət öz qüvvəsi olan Milli Qoşun gücü ilə hifz etməlidir. Qoy bütün dünya bilsin ki, Azərbaycan Milləti yaşamaq üçün ölməyə hazırlanmışdır. Xəlqimizi idbar, fəlakət və bədbinlikdə saxlamaq istəyən Tehran mürtece' hökuməti bunu hiss etmişdir ki, Azərbaycanda bir milli qüvvə var, o bu qüvvəni ortadan aparmaq üçün müxtəlif vəsilələrə əl vurmuşdur. İndiyə qədər o müntəzir idi ki, bu nehzəti nizami qüvvə ilə aradan aparsın. O yoldan məyus olandan sonra diplomasi çarələrə təşəbbüs edib xəlqin başı üstündən öz fikrini icra etməyə çalışır. Bizim cəvabımız sadə dir, biz o Milli Qoşunumuza dayanıb məsələni öz gücümüz ilə həll edəcəyik.

Biz Milli Qoşunumuza yaratəmalıyıq. Bu qoşun ilə azadlığımızı və daxili əmniyyətimizi hifz etəməliyik. İndiyə qədər bu işi Fədai qüvvələri görüblər və fədakarlıq ilə də görüblər. Amma əyər Tehran mürtece' hökuməti istəyər ki, Azərbaycan azadlığını boğa, onda Azərbaycan Xəlqi o hökuməti əzib və Tehrandə Azərbaycanı tanımağa yarar bir hökumət yaratmağa çalışsacaqdır. (şiddətli alqışlar)

Bizim qabağımızda iki yol durur, ya gərək müvafiqət olunsun ki, biz azadlıqla iqtisadi, ma'arifi və milli vəzifələrimizi icra edək, əyər bu işi icra etməyə qoymazsalar o vəqt biz özümüz məcburuq Tehrana gedək, oranı alağ, azad və demokrat bir hökumət qurağ və öz xəlqimizin milli azadlığını bu yol ilə təəmin edək. Bu bizim böyük vəzifəmidir. (gurultulu alqışlar) Burada indiyə qədər iki dəfə nizam vəzifə sabiqəsi olubdur. Biri Rizaxan dövrəsində olmuşdur ki, xəlq onu böyük nifrət ilə qarşılamiş və bu iş üləmamızdan bir neçəsinin də tövqif və təbidinə bais olmuşdur.

Çünkü xəlq o dəstgaha inana bilmirdi və həqqi də var idi, bir də bu əvaxirdə olmuşdur ki, xəlqi zor ilə nizami aparırdılar, indi şəhərlər-kəndlərimizdə hamı ürəkdən Milli Qoşuna girmək üçün davtələb olub qoca kişilər belə nizama daxil olmaq istəyirlər, burada mənim yanımda Yuqoslav mətbuatının nümayəndəsi oturmuşdur. Onun izharına görə bizim xəlqimiz ilə Yuqoslavya milləti arasında bir oxşarlıq vardır. Orada xəlq Alman işğalı dövrəsində marşal Titonun ətrafına toplanıb milli azadlığı yaradıblar. Əgərçi biz o qədər qəhrəmanlıq göstərə bilməmişik vəli həqiqətdə bizim xəlqimiz böyük və qəhrəman bir xəlqdır. Onun heçvəch ilə Tehran, İsfahan və başqa yerlərin əhalisi ilə oxşarlığı yoxdur. O, Yuqoslav xəlqi kimi öz azadlığı uğrunda mübarizəyə qalxmışdır. O fars dəyil və farslardan fərqlidir. Dünənəki təzahürat nişan verdi ki, xəlqimiz özünü tanıyıb və öz millətini təşxis veribdir. Azadlığın mənasını düşünüb və onun qədir və qiymətini dərk eləmişdir.

Geçən gün mən ağayi İpəkçiyan ilə söhbət elirdim, o deyirdi ki, Fə dai qüvvələri Zəncana varid olmaq haman Tehran mürtəcə'ləri qaçmaq tədarükü görürdülər.

İndi də əyər yüz nəfər Qəzvinde tapılsa onların hamısı qaçacaqlar. Mən Tehrandan mütəəddid məktublar almışam. Bu məktublar yazırlar ki, siz hərəkət etmək haman Tehranın daxilində böyük inqilab vicuda gələcəkdir. Mərkəzi Hökumət bizi bu işə vadar edərsə bütün İran xəlqləri əsarətdən xilas olacaqlar. Amma bilməlisiz ki, böyük arzuları qeyri müntəzəm qüvvə ilə əncam vermək olmaz. Bizim gərək topumuz, təyyarəmiz və hər cürə silahımız olsun. Biz evimizin palazını satıb tank, top və təyyarə almalıyıq. İran azadlığı Azərbaycan azadlığından asılıdır.

Xəlqin minlərlə teleqrafına cəvab verməyə hazır olmayan mürtəcə' Sədr və Həkiymi hökuməti bizim nehzətimizin sayəsində İsfahanda və iranın başqa şəhərlərində əncümən əyaləti və vilayəti intixabatına hazır oldu. Halbuki, bundan qabaq bu qanun icrasına ayrı qanunların mane' olduğunu söyləyirdi. Biz iki yol ayrıcındayız, ya gərək Tehran Hökuməti azadlıq yolu ilə gedə və bizim azadlığımıza mane' olmaya, əyər getməzsə biz onunla getməyəcəyik və əyər mümkün olsa onu yıxıb yerinə bir demokrat rejimi yaradacağız, (alqışlar) biz mümkündür neçə gün müvəqqəti halda çətinlik çəkək və iqtisadi fışar da görək, vəli böyük iş görmək istəyən millət gərək bu kimi fışarlara tablaşsın. Mühəribə mövqeyində gördük ki, Rusiyyə milləti və başqa millətlər nə qədər fədakarlıq göstərdilər. Biz onlardan ibrət almalıyıq.

Dünənəki mitinq və ətrafdan gələn teleqraflar və kağızlar böyük ehsasat nişan verirdi. Azərbaycan xəlqi həmişə öz azadlığına əlaqə nişan vermişdir. Səfəviə nehzətini iki ya uç şeyx vicuda gətirdi. Onda Demokrat Firqəsi də yox idi. Bizim isə münəzzəm qüdrətli bir Firqəmiz olduğu halda daha böyük ordu yaratmağa qadirik. Millətimizin böyük keçmişi vardır və bir daha dünyaya göstərəcəkdir ki, sadıq, səmimi, fədakar, qüdrətli və dəvamlı bir millətdir. O qədir dan və səmimi dir, ona fəqət bir başçı lazım idi və indi o başçı Firqəmiz olmaq üzrə vicuda gəlmişdir. E'tiraf etmək lazımdır ki, Firqə xəlqimizi bu beş ay müddətində çətinliklərdən və əyri-buruq yollardan keçirtmişdir və gələcəkdə də keçirəcəkdir.

Tehran Hökuməti bir gün Fərruxi böyük ixtiyarat və pul ilə göndərdi. Bir gün də Bəyatı. Bəyat ağayi Səracmirin evində bizə deyirdi ki, biz sizin müxtariyyəti təmin edirik, biz ona dedik ki, siz bu gün deyirsiz və sabah inkar edə bilərsiniz. Bizə isə həqiqi təzmin lazımdır, o isə Milli Xəlq Qoşunu ola bilər.

« Həqiqət isə həmişə topun ağzından çıxar», bir millət həqiqəti fəqət top və gülülə vəsiləsi ilə nişan verə bilər. Ah və naləyə kimsə baxmaz. Bizim hökumətimiz demokratik hökumətdir. Bütün təbəqələrin hökumətidir. Qoy ruhanilər və bütün təbəqələr əl-ələ versinlər və müxtariyyətimizi qorusunlar.

Qoy cəvanlar Milli Qoşunda şirkət eləsinlər və qocalar olara libas, paltar və corab göndərsinlər. Biz bu yoldan xeyir görə bilərik, necəki Milli Hökumət qurulan gün və'də verdik ki, xəlqimizin mal, can və namusunu hifz edəcəgiz. Hətta dükanların qabağında yatacağımızı dar və'də verdik, hamı bilir ki, verdiyimiz və'dəyə mərdlik ilə əməl etmişik.

İndi də xəlqin malını və namusunu hifz eləməyə qovl veririk və sözü müzün üstündə duracağız. Biz iftixar ilə deyə bilərik bunu, xəlq bizim arxamızdadır. Kəndlinin və kargərlərin hamısı, şəhərin mütəvəssit təbəqəsi, bəlkə də ali təbəqəsi ümumiyyətlə bizim dalımızdadır.

Xəlq birleşəcəkdir, biz buna inanırıq. Burada gərək qanun hökm sürsün və qanunu hifz etmək üçün də top və tufəng lazımdır. Odur ki, gərək milləti Milli Qoşun sıralarına girməyə təşviq edək. Biz demirik ki,

qabaqda müharibə var və müharibə olmayacaq amma əyər müharibə etmək istəsələr, biz bir nəfər qalana qədər mövəfəqiyyət yolunda çalışacağıız.

İndi də fikr elirəm ki, müharibə olmayacaqdır, amma biz özümüzü gərək hazırlayaq, dalı çəkilmək yoxdur. Əyər bizim azadlığımıza təcavüz olsa hamımız gedib savaşaçağıq, hamımız gərək özümüzü hazırlayaq ta heçəks bizim azadlığımıza və həqqimizə təcavüz etməyə cəsərət etməsin. Odur ki, ağalardan xahiş edirəm ki, hərəks öz yerində bir mübelliğ olsun, xəlqi başa salsın ta Milli Qoşun yaransın. Qoşun küçədən keçndə xəlq onu gül dəstələri ilə istiqbal eləsin.

Qoy vətən azadlığı yolunda fədakarlığa hazır olan cəvanlarımızın başlarına güllər tökülsün. Qoşunda gərək qanun uzundən olsun və bütün qanuni yaşa çatmış olanlar nizama getsin, Qoy hamı nizami libas geysin.

Mən özüm də geyəcəyəm. Qoy hamı bilsin dünyada bir millət var ki, onun bütün əfradi arvat və kişi öz azadlığını müdafiə etmək üçün silah götürmüşdür. Hökumət ilə xəlq arasında ixtilaf olmamalıdır.

Gərək xəlq özü hökumətin hifz etsin. Biz mümkündür iştibah edək vəli bu iştibahları duzəldəcəyiz. Qoy ruznamədə, telefonda, teleqrafda bizim iştibahlarımızı desinlər ta düzəldək. Biz baş ucalığı ilə dediklimizi əncam vermişik, indi bizim düşmənlərimiz bizi neçə nəfər macərəcu adlandırılar belə bizə bir irad tapa bilmışərlər. Onlar fəqət kiçik bahanalara tuturlar. Məsələn dil məsələsini bizə bir günah bilirlər. O ağalar bunu bilməlidirlər ki, Azərbaycanlı Fars dəyil və özünə məxsus dili vardır. Zor ilə də onu Fars eləmək olmaz. Biz çox böyük müvəffəqiyyətlər qazanmışıq, bizim işlərimiz qabaqdan gedəcək. Ölkəmiz istər isə təbii sərvətdən çox zəngin bir ölkədir. Coğrafiyəni nütqeyi nəzərdən ticarəti yollar üstündə vaqə' olmuş bir mərkəzdir. Ölkədə daxili ayrı seçgillik aradan gedib, vahid, müttəhid bir xəlq əmələ gəlmişdir. Bu birliyi hifz etmək üçün yenə də təkərar edirəm qoşun lazımdır. Qoy biz evimizin fərşini, əsbabini satmalı olsaq əsləhə əlaq və Milli Qoşunumuzu vicuda gətirək, azadlığımızı saxlayaq. Yeri gələrsə tehrana gedib azadlıq əleyhinə mübarizə edən irtica'ın ocağını dağıdaq, tehranlılar üçün də Demokratik Hökumət quraq. (alqışlar)

Ağayi Piəveridən sonra Azərbaycan ticarətinin ağsaqqallarından ağayi Hacı Əliəkber Sədəqiyyəni hazıranı təbrik edib, bütün xəlqin bu böyük işi xoşvəqtlik ilə istiqbala hazır olduğunu, söylədilər.

Ağayi Sədəqiyyəni dan sonra ağayi Badəkan Mərkəzi Komitəsi sədr müavininə söz veridi.

Ağayi Badəkan: ağayani möhtərəm ağayi Pişəvərinin o qəvi nitqindən sonra mən özümə həq vermərəm ki, danışam, amma mən istəyirəm deyəm ki, mövlayi müttəqqiyan Əli-ibn Əbitalib əleyhilsəlam buyurur: Əlhəyat təhti zəlal əlsiof. Dirilik qılıncların sayəsində dir. Necəki ağayi Pişəvəri buyurdular həmişə burada nizam vəzifəyə çağırış olanda görürdüz ki, ajanlar gedirdilər xəlqi evindən çəkib gətirirdilər. Bunu da mürtəcə'lər də görükdər ki, dünən on beş min nəfərdən çox adam gəlmişdilər ki, istəyirdilər davtələb yazılsınlar.

Bizə pişnahadlar gəlirdir ki, qocalar davtələb olurlar, ya xəlqdən pişnahad gəlirdir və mən burada rəsmən pişnahad edirəm ki, hamı nizami paltar geysin və idarəsinə, iş başına getsin. Ona binaən mən ümidvaram və əminəm ki, Azərbaycan xəlqi öz azadlığını hifz etməkdən ötrü nə tək nizama getməyə bəlkə ölməyə də hazırdır. Habelə ağayian tüccar və üləma tərəfindən də bu xüsusda böyük əlaqə görsənir və ağayi Pişəvərinin buyurduğu kimi əminəm ki, gələcəkdə böyük vəhdət-millət əmələ gələcəkdir. İndiki böhran müvəqqəti dir.

Bu, rejimi dəyişdirmək sayəsində dir. Bu kimi mövqələrdə iqtisadi rabitələr qırılar, böhran əmələ gəlir. Odur ki, biz gərək buna dözək və əl-ələ verək və gələcəkdə bu günki təbəqələr asayiş ilə yaşasın. Biz heç bir təbəqəyə imtiyaz qayıl deyilik. (alqışlar)

Ağayi Badəkandan sonra Sərdar Milli Səttarxanın əxəvisi ağayi Hacı Əzimxan belə dedilər: Mən bu vəqtimdə hazıram tufəng götürəm və hər yerə buyursalar gedəm. Biz ölənəcək millətə xidmət edəcəyik. Biz millətin və o kəndli qardaşların nökrəyik. (şiddətli alqışlar)

Milli Məclisin rəisi müavinini, ağayi Rəfii (Hac Nizamiddövlə) qısa bir nitqdə dedilər ki:

Bəndə kəmal iftixar ilə bu Firqə və Hökumətə varid olmağa müvəffəq oldüm. Mən əvvəlindən hiss elədim və tamam əməl və qərain də nişan verir ki, mənim anladığım kamilən dürüstdür. Mən də məllak

təbəqəsi və öz tərəfindən bunu təbrik edirəm. Mən mütəəssifəm ki, öz sinnim icazə vermir amma nəvələrim var ki, bu feyzi dərk edəcəklər.

Ağayı Badəkandan sonra ağayı Qulixan Borçalı Qara Papaq eli tərəfindən Azərbaycan azadlığını dilfa' etmək yolunda o elin hazır olduğunu bəyan etdilər.

Bu mövqə'də Milli Qoşuna ad yazdırmağa gələnlərin adlarını səbt etməyə başlandı. Maarif Vəzirimiz ağayı Biriya mürtəb sütunlarla mühəvvətə də mütəvəqqif olan davtələblər üçün mühəyyic bir nitq irad etdilər.

Məclis saat 11-də sona yetişdi

Bu gündən e'tibarən bir tərəfdən cəvanlar dəstə-dəstə milli vəzifəyə yazılır o biri tərəfdən onları təşkil etməyə məmur əfsərlərimiz onları qəbul edərək vahidlərə və əvvəldən təhiyə edilmiş neqşə üzrə Milli Qoşun təşkilatını vicuda gətirirlər.

Yeri gəlmişkən bunu da qeyd etməliyik, Milli Qoşunumuz təşkilində əfsər məsələsi çox böyük əhəmiyyətə haiz idi. Ərfə'in xainanə siyasəti nəticəsində üçüncü ləşgərin əfsərləri öz dərəcə və məqamlarını əldən vermək qorxusundan Azərbaycanı tərk edib getmişlərdi. Qalanların da sayı o qədər az idi ki, onların vasitəsi ilə qoşun təşkil etmək mümkün ola bilməzdi.

Bu mövqə'də «İran Artesi» təşkilatının fəsadi və Ərfə'in apardığı xainanə siyasət üzündən tənqə gəlib fərara məcbur olan İran əfsərləri, nehzətimizin möhkəmliyini və irəli getməsini eşidib dəstə-dəstə bizə mülhəqq olurdular.

Hələ Fədai hərəketi başlanan günlərdə bu əfsərlərdən böyük istifadələr görünmüşdü. Ümumiyyətlə bizim tərəfə pənahəndə olan əfsərlər İran artəşinin ən fə'al, ən səmimi və ən fədakar kadr və səfi təşkil edən yaxşı təhsil görmüş cəvanlar idi.

Bunlar məxsusən siyasi məfkurə və azadixanə ruhiyyəyə malik idilər. Ona görə bizim Milli Qoşunumuzun təşkilində ürəkdən çalışmağa başladılar.

Bununla belə əfsər azlığı şədiddə bir surətdə ehsas olunurdu. Bu ehtiyaci rəf' etmək üçün təcili bir surətdə hərbi məktəb yaradılıb Fədai cərəyanında yararlıq göstərən savadlı cəvanların təhsilinə iqdam olundu. Digər tərəfdən uzun müddət qoşunda xidmət edən guruhbanlara əfsərlik vəzifəsi tapşırılmaqla, əfsər məsələsi də sadə bir surətdə rəf' edilmiş oldu.

Qoşunun libas və ləvazimatı isə Milli Hökumətin karxana və sənaye'ə olan əlaqəsi sayəsində çox tez bir surətdə təhiyə edilə bildi.

Bu iş o qədər sür'ət ilə əncam tapdı ki, qoşun işi ilə məşğul olan əfsərlər özləri də heyrətdə qaldılar. Zira dünən kənddən çariq ilə gələn kəndli balası, bu gün qoşun paltarı geyib neçə ay tə'lim görmüş bir qoşun fərđi kimi rəsmi keçidlərdə iştirak etməklə özünün iste'dadını büruza verdi.

Maarif Sahəsində

Maarif sahəsində də Firqə böyük qədəmlər götürməyə müvəffəq oldu. 12-şəhrivər e'lamiyyəsində dil barəsində meydana atılan şüarları Milli Hökumətimiz haman təşkilinin əvvəlindən artıq fədakarlıq ilə icra etməyə başladı.

Bütün idarə və mədrəsələrimizdə fəqət öz Milli Dilimiz rəsmi olaraq qəbul edidi. Belə bir firsəti ürək döyüntüsü ilə gözələyən xəlq, hökumətin əmrini canu-dil ilə istiqbal etdi.

Xəlqimizin mübarizə orqanı olan Azərbaycan Ruznaməsi dil və maarif uğrunda böyük yararlıq göstərdi. Onun səfhələri şa'irlər və yazıçılarımız üçün geniş qələm meydanı olmaqla yeni yazıçı və şa'irlər

meydana çıxıb özlərinin iste'dad və hünərlərini göstərməyə imkan tapdılar, məxsusən Milli nehzətimizin nəticəsində yüksələn ümumi ruhiyə şa'ir və yazıçılarımıza böyük ilham mənbəi olub onları yazıb yaratmağa vadar etdiyi qeyd etmək lazımdır. Şa'irlərimizin keçən şəhrivərdən indiki şəhrivərə qədər yazdıqları cürat ilə demək olar ki, əlli il müddətində yazdıqlarından daha artıq ola bilər. Bir də söz yazının və şe'rin çoxluğunda deyildir, şe'rin dəyəri onda təcəssüm edilən ruhiyə də aranılır ki, bu cəhətdən bir illik ədəbyatımız fəvqəladə ğəni və sərvətli dir. Səbiqəli şa'irlərimizdən Əli Fitrət, E'timad, Məhzun, Sahir və sayırları deyəbilərlik ömürlərində yazıb intişar verdikləri şe'rlərin münasibətilə o qədər şöhrət və hörmət qazana bilməmişlərdi ki, bu bir ilin müddətində qazanmışlar. Cəvan şa'irlərimiz isə deyəbilərlik ki, öz şöhrət və yaradıqlarını fəqət Milli nehzətimizdən ilham almışlardır. Azər Oğlu, Əli Tudə, Mədinə Gülügün, Məhəmməd Əli Dirəfşi və qeyriləri fəqət nehzətimizin şa'irləri hesab oluna bilərlər. Bunların nehzətdən əvvəl yazdıqları əş'ar nehzət zəmanı yazdıqları ilə qəbil müqayisə belə ola bilməz. Bunların hamısından əlavə Milli Dilimizdə meydana çıxan ruznaməmizdir. İndi bizim öz dilimizdə 8 ruznamə çıxır. Bunlardan əlavə aylıq məcəllələrimizin də əsası qoyulmuşdur. Ümid edirik tez bir zamanda onlar da öz intişarları ilə gözlərimizi işıqlandıracaqlar. Ədəby cəhətdən bir qədər zəiflik varsa dar lakin onun dar pəşəngləri tək-tək nəzərə çarpmamış deyildir. Bu bir ill nehzət zəmanında fəqət Azərbaycan ruznaməsində 255-qit'ə şe'r çap edilmişdir ki. Bu Azərbaycanda görünməmiş bir işdir.

Siyasi mətbu'ata gəldikdə deyəbilərlik ki, çox böyük qədəmlər götürə bilməmişik. Bu xüsusda ağayi Pişəvərinin siyasi mövzularda və ümumi işlərimiz haqqında yazdığı məqalələrin böyük təsiri olmuşdur. Ağayi Pişəvərinin Farsi dilində olduğu kimi Azərbaycan dilində məxsus səbki vardır , bu səbk fəvqəladə sadə və rəvan olduğu qədərdə havı olduğu zərbəvəlməllər, kinayələr, məntiqi cəvvablar və əsaslı dəlillər ilə oxucunu düşündürdükcə iqna' edir və onun ruhunda dərin bir təsir buraxmaqla, ona nə qədər müxalif olur olsun, məqaləni qurtardıqda razi qalmaya bilməz. Bu isə bizim cəvan yazıçılarımıza sərmiş olmuş yazımızın sadə və təbiiliyini təmin etmişdir. Burada ağayi Pişəvərinin Tehran ruznamələrinin birinə verdiyi diş sındıran cəvabı nümunə üçün dərc edirik:

Ölmək Var Dönmək Yoxdur

Xəlqimizin Milli Azadlıq yolunda götürdüyü böyük qədəmin həqiqi mə'nasını dərk etməkdən aciz olan Tehran azadixahları, iki əsaslı məsələdə bizə öz əqidələrinə böyük irad tapmışlar. Bunlardan biri Azərbaycan dili, ikincisi isə azərbaycanlıların Milləti dir. Bu iradi biz özlərini azadixah adlandıran Fars mütəəssiblərinin hamısından eşitmişik və cəvabımız da çox sadə olmuşdur. Azərbaycanlı Fars deyil və fars dilini də azərbaycanlının əksəri başa düşəbilmir. Güc ilə o dili azərbaycanlılara təhəmil mümkün olabilməmiş və olmayacaqdır.

Azərbaycanda elə bir ev tapılmaz ki, onun əhalisi azərbaycanlı olsun amma Azərbaycan dilindən başqa bir dil ilə danışmağa rəğbət göstərsin. Mərhum Hacı İmam Cümə Xoyi qırx il tehranda yaşadığı halda özünün təkiyə kəlamı olan «pi oğlan» sözünü tərək edib ona münasib bir Fars sözü işlədə bilməmişdi. Bu isə tehranlılar arasında zərb-ələməsəl dir. Tehranın özündə Hacı İmam Cümə kimilərin sayı yüzmindən əlavə dir və bunların hamısı öz aralarında Azərbaycan Dili ilə danışmağı sevir və ondan ləzzət aparırlar. Azərbaycanlı yüz il xaricdə qalarsa əxlaq, ruhiyə və tərz tefəkkür cəhətdən azərbaycanlıdır. O öz yurdunu , öz ana və baba ocağını sevir və onu yad etməyə iftixar edər.

Azərbaycana dilsuzluq edən Fars azadixahlarına demək gərəkdir ki, sizlər əyər vəhşətə salıb tehrana çəkdiyiz azərbaycanlıların ürəyinə girə bilsiz orada azərbaycana olan eşqi və məhəbbəti gördükdə heyrət edərsiz.

Çünki sizdə öz yurduza məhəbbət və əlaqə yoxdur. Azərbaycanlı heç bir cəhətdən sizə bənzəmədiyi kimi vətən məhəbbəti, ana eşqində də sizlərə oxşamaz. Siz onu tanıya bilməzsiz. Çünki mahiyyətində olan qurur-millidən sizlərdə əsər yoxdur. Doğrudur Azərbaycan demokrasi nehzəti başlanan zəmana dək özünün milləti haqqında az danışmışdır, vəli əməldə həmişə o özünü müstəqil bir millət hesab edib, cəhət və səbəbsiz əziz olan Farslara yabançı gözüylə baxıb. Onların təht-hakimiyətində yaşamağı özünə ar bilməmişdir.

Gedin tehranın cənubi məhəllələrində və kargərlər yaşayan küçələrdə bir qədər dərinədən təhqiqat edin! Azərbaycanın müxtəlif guşələrindən bir parça çörək qazanmaq üçün mühacirət edib, olarda fəqir

və yoxsul halda yaşayan zəhmətkeş və qəhrəman insanların halı ilə aşına olun. Sonra Onları həman məhəllələrin qəhvəxanalarında tiryak mənqəllərinin başında insan qiyafəsini itirmiş səfillər və ya Kərəc suyunun kənarında kəsafət mücəssəməsi olan sirabi qazanlarının ətrafında çumbatma vurub əraq zəhirmar edən fokullulariz ilə müqayisə edin. Onda anlarsız ki, azərbaycanlı niyə özünü sizdən hesab etmir və ne səbəbə biz onu bir millət tanıyıb özünü idarə etməyə həqli bilirik.

Tehranda müntəşir olan Keyhan ruznaməsi özünün «Pəyam bə Pişəvri» ünvanı altında mənə xətt yazmış olduğu məqaləyə şəxsim xüsusunda əhəmiyyət qail olmayıb və mən şəxsən xüdsitalıq ilə işim olmadığından onun həqqimdə yazdığı müsbət sözlərə elə qiymət verən dəyiləm. Ona görə o xüsusda bəhs etmək istəmirəm. Əslən Farslar, Azərbaycanlıları öz yanlarında anlamaz və qaba hesab edər, hətta özlərinə yaraşan adlar ilə də onları adlandırmaqdan xəcalət çəkməzlər. «Keyhan»-da məqalə yazan ağa dar o xəyal ilə mənim başımı yarıb ətəyimə qoz tökmək istəmişdir. Qoy riyakarlıq, iki özlülük tehranlılara qallsın. Biz açıq danışaq və onların hiyləgərliyi bizi aldatmasın. Pişəvriyə pəiam göndərməyin faydası yoxdur. Azərbaycanda vicuda gələn böyük nehzəti Pişəvri vicuda gətirməmişdir. Bu xəlqin ruhandan, ürəyindən qopan böyük nə'rənin əsəridir. Pişəvri və onun məsləkdaşları isə xəlqi sevib onun səadətini arzu etdiklərinə görə bu nehzətdən kənar da bilməzdilər. Pişəvri sadə bir yazıçıdır. Leikən o həmişə fikirlərini xəlqdən aldığı üçün xəlqin ehtiyaclarını düşünüb, onun dərdlərini anlayanlardan olmuş. Onun səadətini özünə məqsud və hədəf qərar vermişdir.

Keyhan ruznaməsinin yazıçısı ağayı Novşadın iştibahi bundadır ki, o Pişəvrinin azərbaycanın milli azadlığına qarışmasını, mürtəce'lər ilə apardığı mübarizədə gördüyü xəsarət ya mürtəce'lərin onun şəxsi həqqində işlədikləri xəyanətində axtarır. Bu Pişəvrini təhqir etmək deməkdir. Pişəvri və onun kimi xəlq xadimləri siyasi mübarizələrdə özlərinin şəxsi ehsasatlarını dənxalet verməzlər, bu çuq kiçik və cahil adamların işidir.

Mən Pəhləvinin on bir illik zindanı ilə Məclis mürtəce'lərinin e'tibarnə əleyhinə işlətdikləri məsxərəmiz uşaqlığı çoxdan unutmuşam. Biz indi böyük bir iş ilə məşğuluq. Keçmişə xatırlamağa belə vəqtimiz ola bilmir. Hətta o qara günlərdə belə mən şəxsi intiqam hissi və xüsusi ədavət ilə yaşamamışam və bunu iftixar ilə yazı bilərəm. Vicdanım bu xüsusda rahat və asudədir. Zahiri azadixahların xəlqimizin milli mübarizəsinə şəxsi rəng verməsinə, öz arşını ilə ölçmək deyərler. Bizim mübarizəmiz şəxsi deyildir və kimsədən şəxsi intiqam çəkmək istəmirik. Siyasətdə intiqam ilə məşğul olmaq olmaz, söhbət Pişəvrinin şəxsi əxlaqi üstündə deyildir. Nahaq yerə bizi tətəmi' etməyə çalışın Tehran yazıçılarına bu kimi yazıları oxuduqda acıyıriq. Onların ruhlarının zəifliyinə yazığımız gəlir.

Məsələn Keyhan yazır: «Siz Azərbaycan Dili və Millətindən sərfənzər etsəniz, bir Kuçikxan, bir Səttarxan, bir Xiyabani ola bilərsiz.» Mən böyük simaların adını həmişə ehtiram ilə zikir etmişəm. Leykən onlara hərgiz təqlid etmək arzusunda deyiləm. Çünki mən şəxsi ad üçün çalışmıram, mən Azərbaycan Demokrat Firqəsinin aadi bir üzvüyəm və arzu edirəm xəlqimizin nehzəti firqəmizin adına təmam olsun və mən də Firqənin böyük ad ilə iftixar edim. Taza, tehranın Səttarxan, Xiyabani, Kuçikxan və Məhəmməd Təğixan kimi fədakarlar verdiyi padaş arzu edilməli bir padaş deyildir. Lenin və Mustfa kəmal olma fikiri isə əbədən mənə ola bilməz. Çünki Lenin kimi şəxslər hər bir mühitdə doğa bilməzlər, Ata Türk isə başqa bir şəraitdə meydana çıxmışdır.

«Gəlin bu kiçik dayərədən ki, öz dövrənizdə çəkməmişiz ayağınızı kənara qoyun, bu müməyyizlik ki, Azərbaycan ilə iranın sayir nüqtələri arasında çəkməmiş aradan götürüz ta bir Kuçikxan ya Səttarxan ya Xiyabani və ya Lenin və ya Ata Türək olasız.» Bunu Tehran azadixahlarından birisi yazır. Bu subut edir ki, onlar çox aciz və çox zəbün adamlardır, öz iradə və quvvələrinə e'timadları da yoxdur. Xaricdən bir nicat verici axtarırlar. Bir millət üçün bundan böyük bədbəxtlik ola bilməz. Dünən Rizaxandan nicat gözləyənlər bu gün Pişəvridən azərbaycanın dövrəsinə çəkilən dayərəni pozub özləri üçün azadlıq vicuda gətirmək tələb edirlər. Bu beçaralıqdır, bu elə bədbəxtlikdir ki, diri və aqıl millətlər onu eşitməkdən nifrət edərler. Pişəvri isə özünün məsxərə hala düşdüyündən xəcalət çəkir.

Doğrudur Pişəvri Azərbaycan Demokrat Firqəsinin ağsaqqallarından hesab olunur və Azərbaycan Məclis Milisi ona e'timad edib Mili Hökumətin başında qoymuşdur. Leykən o heçvəqt xüdsər və mütləqülinan deyildir. O Firqə və Millətin bir sərbazıdır. O birincisinin dəsturu, ikincisinin arzusu üzrə hərəkət edir.

Beçara tehranlılar görükür xəlq və millətin qüdrətini hələ də dərk edə bilməmişlər. Onlar elə xəyal edirlər ki, Pişəvrinin şöhrəti və ya Azərbaycan xəlqinin ona olan e'timadi, onun qabaqdan təhiyə etdiyi

nəqşə üzərilə vicuda gəlmişdir. Ya inki Pişəvrini aparılan mübarizə də qabağa çəkən onun qabağa düşmək mənzurundan irəli gəlmişdir.

Burada Azərbaycan xəlqinin zəkavəti və ruh yükəkliyi aşıkara çıxır. Azərbaycanlı hərgiz hazır olmaz tək bir şəxsədən özü üçün nicat və azadlıq gözləsin və ona xitab edərək sərhədləri aç, bizə Səttarxan və Mustafa Kəmal ol, desin. Tehranlı belə sözləri deməkdən utanmaz. Hətta onu birincilik qazanan gəztəsində yazıb intişar verməyə də cəsəret edər. Bunlar anlamaq istəmirlər ki, bizim qüdrət və gücümüz mübarizənin milli xasiyyətindədir. Azərbaycan xəlqini birləşdirib və onları Demokrat Fırqəsinə bağlayan ancaq Fırqəmizin meydana atdığı milli şüurlarıdır.

Biz bütün İran namına az danışmamışıq. Həyazb-Tudənin Tehrana göndərdiyi saysız-hesabsız teleqrqlar hənuz unudulmamışdır. Bunlar bihudə sözlərdir. Tehran azadlıq verəbilməz, təza o azadlığı aldıqdan sonra millətimizin milli əsarəti baqi qalmasını biz düşünməmiş dəyilik. 7-yaşında təza dil açan körpə balaların başını biganə dil təlim etmək vasitəsilə əzib, çürüdüb, fasid etməyə biz azadlıq deyəbilmirik. Beş milyonluq bir xəlqi zor ilə yabançi bir xəlqin hakimiyyətinə tabe etmək azadlıq deyidir. Qərnlər boyu qəhrəmananə mübarizə aparan bir cəmiyyətin milliyyətini, uç nəfərin xoşuna gəlməkdən ötrü inkar etmək insanlığa yaramaz. Başladığımız böyük hərəkətin milli rəng və milli xasiyyətini dəyişdirmək istəyənlər xəlqimizin silahını əlindən almağa çalışırlar. Bunların azadixah maskaları bizi iğfal edəbilməz. Azadixah adamlar bu millətin başqa bir millətə üstündə hakimiyyət sürməsinə tələb edəbilməzlər. Azadixahlıq halva deyidir. Azadixah insanlar gərək həq və həqiqəti inkar etməsinlər. Həq və həqiqət isə azərbaycanlıların milli dil, milli adab və rüsumi, milli əxlaq, milli iste'dad və milli tarixləridir.

Tehran azadixahları bizim millətimizi inkar etməklə qaba və xəşin istibdad ruhuna malik olub və mürtəcelərdən daha mürtəce olduqlarını isbat edirlər. Azərbaycan xəlqi isə özünün qüdrətini milli birlik və milli azadlıqda tapmışdır.

İndi Azərbaycan milli bir ölkədir. Onun qəhrəman xəlqi özünü idarə etməyə layiq olduqlarını bütün dünyaya isbat etmişdir. Təbriz mərkəz mürtəce'lərinin xainanə siyasətinə baxmayaraq hər cəhətdən tehrandan irəlidədir.

Əmniyyət, asayiş, xəlqinin qeydinə qalmaq, ucuzluq, işsizlik ilə mübarizə, iqtisadi, siyasi və fərhəngi tədbirlərimiz xəlqi gələcəkə gündən-günə artıq ümidvar etməkdədir. Tehran Hökumətinin qələmrövündə isə dərin və qəti naümidlik hökm sürməkdədir, Məyus bir millət inqiraza məhkumdur. Ümidvar millət isə hərcür müşğulata qalib gəlib yaşar və arzularını icra etmək yolunda heç bir fədakarlıqdan ayaqgeri qoymaz.

İndi biz hərgün, hərsaat irəli gedirik. Tehran isə mürtəce'lərin və özlərini azadixah göstərməyə çalışan boşboğazların qara sayəsində fəlakətə sürüklənir. Biz mübarizəni axıra qədər aparmağa and içmişik.

Ölmək var, dönəmək yoxdur!

«Pişəvəri»

Maarif aləmində öz dilimizdə nəşr olunan məktəb kitabları və binasını qoyduğumuz Milli Darülfununumuz, Fırqə tarixinə qızıl xətlə qeyd edilməlidir. Bununla biz iltifadə edilərik 12 Şəhrivər e'lamihəsini həyata gəçirmişik.

Nəhətimiz Və Dünya Siyasəti

Nəhətimizin dairəsi genişləyib əhəmiyyət kəsb etdikcə dünya diplomatları və dünya azadixahlarının ona nisbət maraq və təvəccəhi artmağa başladı, nəhayət iş o yerə gəlib çatdı ki, Azərbaycan məsələsi beynəlmiləl şəkil alaraq dünya mətbu'atının gündəlik mövzularının birincisini təşkil verdi. Bütün dünya radioları, müxtəlif dillərdə ölkəmizin adını və nəhətimizin cərəyanın söyləməkdə bir-birinə sibqət etməyə çalışdılar.

Bunun əlbəttə cür-bəcür illətləri ola bilərdi. Amma bəziləri ondan Şoralar İttifaqı əleyhinə istifadə etməyə çalışırdılar. Bizim əqidəmizə görə bu gədarənə və xainənə siyasət idi. Onlar bizim daxili düşmənlərimizdən müdafiə etmək məqsədilə məsələni bu şəkilə salmağa can atırdılar. Halbuki Azərbaycan nehzəti İran üçün tam mənaasilə daxili bir iş idi. İran xəlqi bu nehzətdən böyük ümidlər gözlədiyindən daxili və xarici mürtece'lər onu bu iftiralar ilə boğmağa çalışırdılar. Bəzi düşmənlərimizdə bizim böyük milli hərəkimizə gülünc olaraq təcziyə nami verməklə bütün cəmaəti bizim əleyhimizə təhrik etmək istəyirdilər.

Halbuki, daxili müxtariyyət məsələsi təcziyə demək dəyildi. Firqəmiz bu məsələni 12-Şəhrivər e'lamiyəsində möhkəm dəlillər ilə şərh verib, belə bir ehtimalın və tövcihin qabağını almışdı. Hətta bizim nəzərimizdə «federativ» üsulu da təcziyə demək dəyildir. Necəki Şəhrivər müraciətnaməsində göstərilibdir, əyər fəderativ təcziyə deyilsəydi, oylə isə Amerika Cümhuriyyətləri İttifaqı, Suvis məmləkəti, təcziyə edilib mərkəziyətdən düşmüş məmləkətlər hesab olunmalı idilər. Milli məhəli müxtariyyət, dil məsələsi ya əncümən əyalətiyə verilən geniş ixtiyarart müddəilərimizin iftira-amiz iddi'alarının xıلافına olaraq bir məmləkətin təcziyəsi dəyil və doğrudan doğruya bütün xəlqin dövlət təşkilatında dəxalətini təmin etdiyi üçün məmləkətdə möhkəm və sarsılmaz bir vəhdət vicuda gəlməsinə səbəb olan ən əsaslı və təcrübədən keçmiş dövləti bir təşkilatdır. Başqa cür təsəvvüri belə mahaldır. Nə etəməli ki, mili-demokratik nehzətləri, şərqdə müstəmirə əlaqəsi olan böyük dövlətlərin diplomatları görmək istəmirlər. Əyər bu hərəkimin azərbaycanda, Azərbaycan hüduqlarında qalmasına inanmış olsaidilər şayəd o vəlvələni ortaya salmazdılar, nə etəməli ki, nehzətlərin bir məmləkətin sərhədi daxilində məhdud qalmayacağını onlar da gün kimi aşikar görməkdedirlər. Ona görə əllərində olan hədsiz-hesabsız vəsilələrdən istifadə edərək bizim üçün həyat-mümat məsələsi olan milli hərəkimimizi boğub ortadan aparmağa çalışırdılar. İş getdikcə mətbu'at və radiolardan təcavüz edib, rəsmi beynəlmiləli yığıncaqlara yetişdi, xarici imperialistlərin qablarını yalamaqda imtahan verən «Təqizadə» və «Əla» kimi ciblərini doldurmuş xainlər maskalarını yırtıb iranın daxili işi olan nehzət mövzuunu xarici ölkələrin müdaxiləsi ilə həll etmək istədilər.

Bu isə iranın istiqlal və təmamiyyətini rəxnədar etmək və iranın əhalisini əcnəbilərin himayəsi altına tapşırmaq demək idi. Bu işin bu yerə gəlib çatması Azərbaycan xəlqini əsəbiləşdiridiyi qədər də onların gözlərini açdı və onlara anladı ki, İran Heyət Hakiməsini təşkil edən tufeyli ünsürlər, öz hakimiyyətlərinin pozulmasını hiss etdikdə məmləkət və milləti də məhv və nabud etməkdən çəkinməzlər. Əla və Təqizadənin Ləndən və Vaşinqtonda gördükləri işin mə'nası bu idi.

Azərbaycan xəlqi bu əməldən çox acı təcrübələr aldı, Tehran mətbu'ati isə bir neçə mütərəqqi ruznamədən başqa məsələnin iç üzünü açıb xəlqə göstərməkdən xuddarlıq etdilər. Onları xəlqimiz ürəyindən qalxan demokratik hərəkimət mə'ub etmişdi. Yəni bə'zi mürtece' və satqın Tehran mətbuati da Təqizadələr və Əlalar kimi əcnəbi boyunduruğu altına girməyi, xəlq hakimiyyətinə və millət azadlığına tərçih verirdilər. Bizim Firqəmiz gözəl düşünürdü ki, İran azad olmadığı təqdirdə Azərbaycan azadlığı təmin oluna bilməz, çünki Firqə əvvəl gündən İran daxilində olmaq şərtilə milli nehzəti vicuda gətirmişdi. Ona görə mürtece' hökumətlərin yerini tutan Qəvamülsəltənə kabinetinin barışma də'vətini qəbul etdi. Bu, ayağa qalxmış xəlq tərəfindən güzəşt hesab olunsa da lazimi bir güzəşt idi. Çünki əvvələn bu vasitə ilə yabancılardan İran istiqlalını boğmaq ümidləri puça çıxdı. Bu nehzətimizi təcziyə və sayir iftiralar ilə ləkədar etməyə can atan xain və parazit ünsürlərin silahları da əllərindən alınıb, bütün İran cəmaətinin qabağını tutan pərdə yırtılıb tar-mar olmaqla nehzətimiz bütün İran üçün Milli Demokratik bir şəkil aldı.

Qəvamülsəltənə hökuməti ilə başladığımız müvafiqətnamənin İran tarixində böyük qiyməti vardır. Bu vasitə ilə dir ki, Azərbaycan nehzəti İran azadlığının zaminını nami almaq ıftixarını kəsib edə bildi. Bu vasitə ilə dir ki, birədən fil yaratmağa çalışan imperialst nökrələrinin sözü qurtarıb, öz işlərinin dalınca gətməyə məcbur oldular.

Dünyada iki tərəfli olmayan bir hadisə yoxdur, bu əslə görə dünya mürtece'lərinin əleyhimizə qaldırdıqları həya-hunun da müfid tərəfi vardır. Bu həya-hu nəticəsində bütün dünya bizi tanıdı. Dil, adab-rüsum və milli xüsusiyyətə malik olduğumuzu dərk etdi. Azərbaycan adı böyüdü, düşmənlərdən xəlqimiz də böyük istifadə edə bildi.

İş həmişə belədir. Diri millət, hüşyar millət fədakarlığa hazır olan millət hər bir təsadüfdən istifadə edə bilər. Farsların bir sözü vardır, deyirlər ki, «Ədü şevədd səbəbi xeyr əgər xoda xahəd». Bu söz doğrudur, bizim düşmənlərimiz düşmənlilik edərək biz onların düşmənliliklərindən faydalı nəticə aldıq.

Bu məsələyə heç də kiçik baxmaq olmaz, Fars mütəəssibləri həmişə çalışırdılar dünyaya bidirsinlər ki, azərbaycanlıların özlərinə məxsus dil, ədəbiyyat və xüsusiyyətləri yoxdur. Böyük nehzətimiz bu axmaqcasına olan təbliğata son qoydu. Hətta bizə siyasi səbəblərə görə müsbət nəzərlə baxmaq istəməyən Amerika və İngilis mətbuatının mühüm qisməti hiss edib anladı ki, Fars mütəəssiblərinin iddi'ası doğru deyildir. Azərbaycan xəlqinin özünə məxsus dili vardır, bu dil Fars dilinin bir şöbəsi olmayıb tamamilə ayrı bir dil dir.

Habelə azərbaycanlıların tərz tefəkkür və adab-maaşirəti heçvəch ilə Farslar ilə cür gəlməz. Bu xəlq tərəqqi edib dünyanın müasir xəlqlərinə yetişmək üçün öz dili, öz maarifi, öz adab və rüsumi üzərilə irəli getməlidir.

(ikinci bölümün sonu)